

ANALIZA PRAVNOG, INSTITUCIONALNOG I FISKALNOG OKVIRA ZA ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA U BIH

**Osnovne slobode, sloboda govora, udruživanja i pristupa informacijama
organizacija civilnog društva u BiH**

Sarajevo, mart/ožujak 2014.

Izdavač:

**Centar za promociju civilnog društva
(CPCD)**

Adresa:

**Gradačaćka b.b.
70000 Sarajevo**

Telefoni:

**+387 33 644 810
+387 33 611 79+387 33 611 834**

e-mail:

info@cpcd.ba

Za izdavača

Aida Daguda, direktorica CPCD

Priredio:

Slaviša Prorok

Autorica:

Borka Rudić

Sadržaj:

1. Uvod.....	4
2. Metodološki pristup.....	5
3. Pregled nalaza sa preporukama o setu pojedinačnih prava sadržanih u općem pravu na slobodu izražavanja: Pravni okvir obezbjeđuje slobodu izražavanja za sve.....	6
4. Restrikcije, kao što su ograničavanje govora mržnje koje nameće zakon, jasno su propisane i u skladu sa međunarodnim zakonom i standardima	8
5. Restrikcije, kao što su ograničavanje govora mržnje koje nameće zakon, jasno su propisane i u skladu sa međunarodnim zakonom i standardima.....	8
6. Kleveta više predstavlja prekršaj nego što potpada pod krivični zakon	10
7. Predstavnici OCD-a, naročito oni iz organizacija koje se bave ljudskim pravima i „watchdog“ organizacija, imaju pravo na slobodu izražavanja o stvarima koje podržavaju i koje prate kritički	12
8. Nema slučajeva zadiranja u pravo na slobodu izražavanja za sve	13
9. Nema slučajeva u kojima bi pojedinci, uključujući predstavnike OCD-a, bili proganjani zbog kritičkog govora, u javnosti ili privatno	14
10. Nema sankcija za kritički govor, u javnosti ili privatno, prema krivičnom zakonu.....	16
11. Pravni okvir obezbjeđuje mogućnost komunikacije putem informacija kao i pristup svim izvorima informacija, uključujući Internet i ICT: ako postoje zakonske restrikcije, one su izuzetak, i ograničene su i zasnovane na međunarodnom zakonu o ljudskim pravima	16
12. Pravni okvir zabranjuje neopravdano praćenje (monitoring) komunikacionih kanala, uključujući Internet i ICT, ili prikupljanje informacija korisnika od strane vlasti.....	18
13. U praksi ne postoje slučajevi u kojima su nametnute restrikcije na pristup bilo kom izvoru informacija, uključujući Internet i ICT.....	19
14. Internet je široko pristupačan i dostupan.	21
15. U praksi nema slučajeva neopravdanog praćenja komunikacionih kanala, uključujući Internet i ICT, ili prikupljanje informacija od strane vlasti	22
16. Nema slučajeva policijskog uznemiravanja članova grupa društvenih mreža	24
17. Glavni nalaz :Predstavnici OCD-a, pojedinačno ili preko svojih organizacija, imaju pravo na slobodu izražavanja.....	26
18. PREPORUKE ZA IZMJENE I ZAGOVARANJE	27
19. Glavni nalaz: Predstavnici civilnog društva, pojedinačno ili preko svojih organizacija, imaju pravo da bezbjedno dobijaju i saopštavaju informacije preko svih medija.....	27
20. PREPORUKE ZA IZMJENE I ZAGOVARANJE.....	28

1. UVOD

BiH je podijeljeno društvo, što je determinirano njenim Ustavnim uređenjem. Ova je činjenica važna za razumijevanje zakonskog okvira koji štiti slobodu izražavanja kao elementarno ljudsko pravo i ostvarivanje ovog prava u praksi. Podijeljenost bh. društva bitno je doprinijela podijeljenosti medija i drugih kanala komunikacije (kao sredstava primanja i distribuciju informacija), tako da se može zaključiti kako je protok informacija, ideja i mišljenja u javnom prostoru BiH podijeljen duž entitetskih, nacionalnih, političko-interesnih i ekonomskih linija.

Tržište informacija (koje uključuje tradicionalne medije, online medije i društvene mreže) u BiH je fragmentirano i prezasićeno. Na manje od 4 miliona stanovnika u državi štampa se 9 dnevnih novina, 4 politička magazina (i na desetine raznolikih periodičnih publikacija), djeluje 6 novinskih agencija¹ te isto toliko (6) profesionalnih udruženja novinara. U oblasti elektronskih medija, uz javni servis, koji je kompleksan (sastoji se od 6 emitera - Federalne TV i radija, TV Republike Srpske i odgovarajućeg entitetskog radija te krovnog emitera – BHTV1 i BH radija 1), u BiH djeluje 46 televizijskih stanica i 151 radio postaja.² Ovim pokazateljima treba dodati i činjenicu da 57% stanovništva koristi internet³, kao i to da su news online poratali⁴ i društvene mreže izrasli u snažne i otvorene platforme za slobodno prikupljanje i širenje informacija.

Bosna i Hercegovina je kao članica Vijeća Evrope prihvatila sve međunarodne konvencije o ljudskim pravima i formalno ih uvrstila kao sastavni dio ustavno – pravnog poretka zemlje, što znači da su međunarodne konvencije o zaštiti slobode izražavanja i informisanja sastavni dio domaćeg prava. U Ustavu Bosne i Hercegovine (Aneks IV Dejtonskog mirovnog sporazuma), kao i u ustavima oba entiteta, izričito se navodi odredba po kojoj se "pravo i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda direktno primjenjuju" i "imaju prioritet nad svim ostalim zakonima" (Ustav BiH, član II, stav 2).

Ustav BiH je u članu II – Ljudska prava i osnovne slobode, zagarantovao najviši nivo ljudskih prava i sloboda, među kojima i pravo na slobodu izražavanja. Da bi se ova ustavna odredba mogla primijeniti u praksi, a zbog nepostojanja političke volje vlasti u oba entiteta da same obezbijede stvaranje neophodnog pravnog okvira koji bi omogućio svim građanima da slobodno inose svoje stavove i mišljenja bez straha od krivičnog kažnjavanja, Visoki predstavnik u BiH je krajem jula 1999. godine donio Odluku o slobodi informisanja i ukidanju krivične kazne za klevetu i uvredu⁵. Ustavi dva entiteta također sadrže takve garancije. Ustav Federacije BiH u članu 1. garantuje osnovne slobode u koje ubraja "slobodu govora i štampe, te slobodu savjesti i uvjerenja...". Ustav Republike Srpske u članu 25. navodi da je "zajamčena sloboda misli i opredjeljenja, savjesti i uvjerenja, kao i javnog izražavanja mišljenja".

¹ Podaci su preuzeti sa stranice Vijeća za štampu BiH, <http://www.vzs.ba>, pristupljeno 31. januara 2012.

² Podaci su preuzeti sa stranice Regulatorne agencije za komunikacije, 31. januar 2012.

<http://www.cra.ba/bih/index.php?uid=1273787399>

³ Podaci uzeti iz Pregleda korisnika interneta i internet operatera u BiH u 2012. godini, publikavanog od strane Regulatorne agencije za komunikacije, <http://www.cra.ba/>

⁴ U BiH još uvijek ne postoji centralni registar online medija i medijskih portal ni kod javnih institucija niti kod medijskih regulatora

⁵ Službeni glasnik BiH 14/99

Zakon o slobodnom pristupu informacijama BiH⁶ promatra informaciju kao dobro koje pripada svim građanima/kama, a ne ekskluzivitet vlasti i propisuje da su vlasti dužne dati građanima na uvid svaku informaciju, ne izuzimajući a priori ni one iz domena nacionalne ili vojne sigurnosti. Izuzetak od pružanja informacija moguć je samo nakon provedenog testa javnog interesa, odnosno utvrđivanja da li objavljivanje informacije više koristi ili šteti javnosti. Na entitetskom nivou također postoje zakoni o slobodnom pristupu informacijama, koji su usklađeni sa državnim.

Zakon o komunikacijama BiH⁷ u članu 4., definira regulatorne principe emitiranja i telekomunikacija, gdje stoji kako oni obuhvataju „zaštitu slobode izražavanja i raznolikosti mišljenja poštujući općeprihvaćene standarde ponašanja, nediskriminacije, pravičnosti, tačnosti i nepristranosti”. Također, u istom članu, garantiran je „pristup javnim telekomunikacionim uslugama za sve korisnike, na transparentnom, objektivnom i nediskriminatorском osnovu, koje operater telekomunikacija može osigurati uz razumnu dobit”. U kontekstu zaštite i praktične primjene prava na slobodu izražavanja i informisanja važni su i Zakon o osnovama javnog RTV sistema i Zakon o javnom RTV servisu BiH⁸ doneseni u maju 2005. godine. Zaštitu od klevete u Bosni i Hercegovini regulišu Zakon o zaštiti od klevete u Federaciji BiH⁹, Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske¹⁰, te Zakon o zaštiti od kleveta Distrikta Brčko¹¹. Također se supsidijarno primjenjuju Zakon o obligacionim odnosima¹² zatim Zakon o parničnom postupku u Republici Srpskoj i u Federaciji BiH, kao i Zakon o izvršnom postupku, na snazi u Republici Srpskoj i u Federaciji BiH.

Prikupljanje i širenje informacija, kao i javno iznošenje mišljenja u periodu pojačanih političkih aktivnosti (izborni period) regulisani su Izbornim zakonom BiH, kao i Pravilnikom o medijskom predstavljanju političkih subjekata u periodu od dana raspisivanja do dana održavanja izbora, koji donosi Centralna izborna komisija BiH.

Zakonom o sprečavanju svih oblika diskriminacije¹³ i Zakonom o ravnopravnosti spolova¹⁴ također su regulisana prava na slobodu izražavanja i sprečavanje svih oblika diskriminacije, proganjanja ili kažnjavanja predstavnika CSO i različitih društvenih grupa radi njihovog mišljenja, javnog djelovanja ili akcija koje su usmjerene za zagovaranje primjene ljudskih prava manjinskih, ugroženih i ranjivih društvenih grupa.

U skladu sa naprijed rečenim, slobodu izražavanja, prikupljanja i širenja informacija za sve građane i, shodno tome, predstavnike CSO treba posmatrati u kontekstu zakonodavnog okvira uskladjenog sa međunarodnim standardima zaštite prava na slobodu izražavanja i konzumiranja tog prava u okvirima ustavno podijeljenog, politički konfrontiranog i medijski segmentiranog bh. društva.

⁶ PS BiH broj 57/0023. iz 2000. godine

⁷ Sl.gl. BiH, brojevi 31/03 i 75/06

⁸ Službeni glasnik BiH, 37/03

⁹ Službene novine Federacije BiH, broj: 59/02,

¹⁰ objavljen u Službenom glasniku Republike Srpske, broj: 37/01

¹¹ Službeni glasnik Distrikta Brčko, broj 0-02-022-213/03

¹² Službeni list SFRJ br. 29/78, 39/85 i 57/89, Službeni list RBiH br. 2/92, 13/93 i 13/94) i Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 17/93 i 3/96

¹³ S. gl. BiH br. 59/09

¹⁴ Sl. gl. BiH br. 16/03, 102/09 32/10, dostupan i na: <http://www.arsbih.gov.ba/bhs/pravni-okvir/zakon-o-jednakosti-spolova-u-bih>

2. METODOLOŠKI PRISTUP

U pripremi izvještaja korišteno je nekoliko metoda istraživanja: ankete, stručne analize, fokus grupe, pojedinačni intervjui i desk istraživanje.

Organizovane su dvije **fokus grupe**, u Banjoj Luci i Sarajevu, sa ukupno 28 sudionika – aktivista i djelatnika CSO, novinara, predstavnika udruženja građana, javnih djelatnika...Putem ove metode sakupljeni su odgovori na pitanja u vezi sa praktičnom primjenom slobode izražavanja i otvorenosti medija prema CSO djelatnicima i aktivistima, analiziran je kvalitet pravnog okvira u BiH i proces harmonizacije i prilagođavanja zakonskog okvira BiH evropskim standardima slobode izražavanja.

Za analizu usklađenosti zakonskog okvira BiH koji štiti i promovira slobodu izražavanja i informiranja sa evropskim standarima slobode izražavanja koštene su odredbe Ustava BiH, ustavi entiteta i Brčko Distikta; recentan broj zakona: Zakon o komunikacijama, Zakon o slobodi pristupa informacijama, Zakon o zaštiti od klevete, Zakon o Javnom sistemu emitiranja i Javnim servisima u BiH (BHRT; RTRS; RTVFBiH);Izborni zakon u BiH, Zakon o borbi protiv diskriminacije, kao i drugi relevantni pravni propisi i zakoni. Također, u pripremi analize konsultovana su i slijedeća profesionalna pravila za rad medija i novinara: kodeksi za elektronske medije (Kodek o uređenju radio i TV programa, pravila za elektronske medije u toku predizborne kampanje, kodeks o oglašavanju i sponzoriranju...), Kodeks za štampu, Urednički principi u javnim servisima, Kodeks izvještavanja o osobama sa umanjenim sposobnostima...I na kraju, u pripremi ove analize konsultovani su i različiti protokoli, deklaracije, preporuke i konvencije VE, OSCE i EU (deklaracija o slobodi političke debate, o medijskom pluralizmu, sprecavanje jezika mržnje, zaštita manjina, OSCE preporuke za Interent...) koje su u najvećem broju slučajeva prihvaćene u BiH ili se ne primjenjuju u zakonodavno – pravnoj praksi i javnoj sferi u BiH.

Metodom dubinskih intervjuua razgovarano je sa 8 osoba koje svojim profesionalnim angažmanom pripadaju CSO ili medijskoj zajednici u BiH ili utiču na njen razvoj. Tokom intervjuua razgovarano je o različitim pitanjima u vezi sa slobodom izražavanja u BiH, te o najvećim i najvažnijim problemima i izazovima sa kojima se suočavaju djelatnici i aktivisti CSO u ostvarivanju prava na slobodu izražavanja, korištenje tradicionalnih i novih medija kao masovnih kanala distribucije informacija, te otvorenosti medija za korištenje CSO kao kredibilnih izvora informacija, mišljenja i stručnih ekspertiza od značaja za sve građane BiH.

U okviru pripremnog istaživanja provedena je anketa medju 15 aktivista civilnog društva i novinara sa ciljem utvrđivanja stupnja razumijevanja i saradnje medija i CSO u oblasti širenja informacija i korištenja postojećih kanala komunikacije za promociju društvenih vrijednosti i akcija civilnog sektora usmjerenih ka poboljšanju života građana BiH i demokratizacije bh.društva.

Radi dobijanja šire slike o konzumiranju prava na slobodu izražavanja i informisanja , uzeto je u obzir anketno istraživanje koje su proveli Udruženje/udruga BH Novinari i Fondacija Freidrich Ebert u aprilu 2013. Istraživanje je urađeno CATI metodom telefonskog anketiranja na uzorku od 500 ispitanika iz cijele BiH na način slučajnog odabra telefonskih brojeva sa a onamjerom da ponudi odgovore i interpretacije na set pitanja koja korespondiraju sa zakonskom okvirom koji se odnosi na zaštitu prava na slobodu izražavanja, dostupnosti medija građanima, djelatnicima i aktivistima CSO, kao i konzumiranje tog prava u javnoj praksi.

3. PREGLED NALAZA SA PREPORUKAMA O SETU POJEDINAČNIH PRAVA SADRŽANIH U OPĆEM PRAVU NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

1. **Princip:** Sloboda izražavanja je svima zagarantovana

Standard: Predstavnici OCD-a, pojedinačno ili preko svojih organizacija, imaju pravo na slobodu izražavanja.

- **Zakonski okvir**

3.1. a Pravni okvir obezbjeđuje slobodu izražavanja za sve

Pravo na slobodu izražavanja, prikupljanja i širenja informacija je zagarantirano nacionalnim zakonima i ova prava se moraju poštovati od strane svih aktera na javnoj i društvenoj sceni BiH. Ključna odgovornost u primjeni i institucionalnoj zaštiti prava na slobodu izražavanja leži na državnim, javnim i pravosudnim organima. Međutim, visok broj sudskih slučajeva (u predmetima klevete i uvrede¹⁵) koji se odnose na ovo pravo, kao i nedostatak učinkovite pravosudne prakse u zaštiti prava na pristup informacijama, jasni su pokazatelji problema u implementaciji nacionalnih zakona kojima je zaštićena sloboda dobijanja/prikupljanja, obrade i distribucije informacija, što opet zahtijeva reviziju postojećih zakona ili unapređenje pravnih propisa, kao i različite akcije CSO kako bi se osiguralo efikasno konzumiranje prava na slobodu izražavanja u praksi.

Ustav BiH u članu 2. – Ljudska prava i osnovne slobode ,garantuje najviši nivo ljudskih prava i sloboda među kojima i pravo na slobodu izražavanja. Ustavi dva entiteta također sadrže takve garancije. Ustav Federacije BiH u dijelu u kojem govori o ljudskim pravima i slobodama, u članu 1., garantuje osnovne slobode u koje ubraja "slobodu govora i štampe, te slobodu savjesti i uvjerenja..." Ustav Republike Srpske, u dijelu II (Ljudska prava i slobode), član 25., navodi da je "zajamčena sloboda misli i opredjeljenja, savjesti i uvjerenja, kao i javnog izražavanja mišljenja". Da bi se ove ustavne odredbe mogle primijeniti u praksi, Visoki predstavnik je krajem jula 1999. godine donio Odluku o slobodi informisanja i ukidanju krivične kazne za klevetu i uvredu, na bazi koje je osigurano donošenje novih entitetskih zakona i izmjene postojećih i tužbe za klevetu su prebačene u oblast građanskog prava i postupka.

Pravo na slobodu izražavanja garantovano je danas u BiH u zakonima za zaštitu od klevete u Bosni i Hercegovini. Zakon o zaštiti od klevete u Federaciji BiH¹⁶ i Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske¹⁷, te Zakon o zaštiti od kleveta Distrikta Brčko¹⁸. Također se supsidijarno primjenjuju Zakon o obligacionim odnosima¹⁹ i Zakon o parničnom postupku u Republici Srpskoj i u Federaciji BiH, kao i Zakon o izvršnom postupku, na snazi u Republici Srpskoj i u Federaciji BiH. Zakon o obligacionim odnosima reguliše naknadu štete, pa su stoga neke njegove odredbe značajne u primjeni Zakona o zaštiti od klevete, budući da propisuju i materijalne i nematerijalne naknade. Navedenim setom

¹⁵ U period 2003-2013 u sudovima u BiH podneseno je više od 700 tužbi za klevetu, od čega najveći broj protiv novinara i medija (oko 500), zatim slijede političari, sindikalni aktivisti i predstavnici CSO

¹⁶ Službene novine Federacije BiH, broj: 59/02)

¹⁷ objavljen u Službenom glasniku Republike Srpske, broj: 37/01,

¹⁸ Službeni glasnik Distrikta Brčko, broj 0-02-022-213/03

¹⁹ Službeni list SFRJ br. 29/78, 39/85 i 57/89, Službeni list RBiH br. 2/92, 13/93 i 13/94) i Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 17/93 i 3/96,

zakona o kleveti uspostavljena je hijerarhija vrijednosti u skladu sa članom 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda, koja se odnosi na garantovanu slobodu izražavanja i informisanja, s jedne, i prava pojedinca koja mogu biti povrijeđena informacijom, s druge strane.

Zakonski okvir regulisanja prava na slobodu izražavanja i informisanja u BiH upotpunjen je zakonima o slobodnom pristupu informacijama donesenim 2000. i 2001. godine na državnom i entitetskim novima. Ovi zakoni se smatraju temeljnim osloncem izgradnje demokratskog društva u kojem je pravo javnosti na informacije definisano kao vrhunsko načelo djelovanja vlasti. Utvrđujući da je objavljivanje informacija u posjedu vlasti pravilo, a neobjavljivanje izuzetak, zakoni su (na nivou BiH i entiteta) postavili visoke standarde uspostavljanja odgovorne i transparentne vlasti i po tome BiH svrstali među moderne evropske države. Zakoni također pružaju mogućnost otkrivanju i sprečavanju korupcije unutar javnih organa, njihova dosljedna primjena doprinosi ekonomičnosti postupka i racionalnom trošenju javnih prihoda i, prema iskustvima razvijenih zemalja, promoviše učešće javnosti u procesu donošenja odluka javnih organa.

U kontekstu zaštite prava na slobodu izražavanja bitno je nevesti i to da je u pravnom okviru BiH primjenjena i Deklaracija o slobodi političke debate u Evropskoj uniji, koja u članu 3., navodi da osobe koje su na javnim funkcijama moraju biti spremne da pretrpe višu kritiku upravo jer su na javnim funkcijama, kao i član 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima koji sadrži odredbe o pravu na poštovanje privatnog i porodičnog života²⁰.

U Ustavu Bosne i Hercegovine, kao i u ustavima oba entiteta, izričito se navodi odredba po kojoj se "pravo i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda direktno primjenjuju" i "imaju prioritet nad svim ostalim zakonima"²¹. Ustav određuje da će primjena Evropske konvencije imati prioritet nad svim ostalim zakonima i ovako prihvaćene međunarodne standarde moraju u potpunosti poštovati Federacija BiH, Republika Srpska i Distrikt Brčko BiH. Primjena Konvencije stoga funkcioniše na osnovu sistema precedentnog prava i presude Evropskog suda za ljudska prava predstavljaju obavezujuće precedente, a po pravnom statusu su obavezne pravne norme.

U zakone u BiH nisu unesene pozitivne obaveze po čl. 10. E.K. kojima se ustanovljavaju principi da država mora u praksi garantovati slobodu izražavanja time što će stvarati sigurno okruženje za uživanje ove slobode, te, u slučajevima kad akteri na polju prikupljanja i distribucije informacija budu povrijeđeni, zlostavljani ili čak ubijeni, odgovoriti na zahtjeve za istragu i zaštitu od počinjenih djela. Ove odredbe je Sud u Strazburu uspostavio kao princip, a te obaveze država članica Vijeća Evrope unesene su i u Smjernicama Odbora Ministara Vijeća Evrope o zaštiti slobode izražavanja i informacija u kriznim situacijama, s tim da se taj izraz ne ograničava isključivo na navedene situacije, niti samo na njihovu ličnu sigurnost nego i na ograničavanje ovih sloboda (ograničavanje slobode kretanja ili pristupa informacijama).

²⁰ Član 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima: „ 1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske. 2. Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava osim ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, javne bezbjednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih“.

²¹ Ustav BiH, član II, stav 2

3.1.b Restrikcije, kao što su ograničavanje govora mržnje koje nameće zakon, jasno su propisane i u skladu sa međunarodnim zakonom i standardima

Ograničavanje govora mržnje u BiH je regulirano brojnim zakonskim propisima, ali još uvijek zakonodavno - pravni okvir BiH nema jasnu definiciju govora mržnje, niti su postojeći krivično – pravni propisi usklađeni sa međunarodnim zakonima i standardima

U Ustavu Bosne i Hercegovine, Ustavu Federacije BiH niti Ustavu Republike Srpske nema eksplicitne zabrane „govora mržnje“. U njima ipak postoji vrlo široka ustavno-pravna osnova da se zaštite ljudska prava i osnovne slobode i od izjava koje se mogu okarakterisati kao govor mržnje. Takva ustavna osnova, koja podrazumijeva i direktnu primjenu međunarodnih standarda ljudskih prava i osnovnih sloboda uključujući i zaštitu od diskriminacije i rasizma, ostavlja dovoljno prostora za daljnje zakonodavno djelovanje u cilju zaštite od „govora mržnje“ koji podstiče, opravdava ili veliča diskriminaciju po bilo kom osnovu.²²

Krivično-pravna zaštita u BiH protiv govora mržnje još nije zadovoljavajuća, jer niti u jednom krivičnom zakonu u BiH nisu definisani kao krivično djelo: rasističke uvrede i klevete, izražavanje rasističke ideologije, širenje ili distribucija rasističkog materijala i poricanje ili opravdavanje zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina, niti je propisano da će rasističke pobude predstavljati otežavajuću okolnost u odnosu na sva krivična djela. Osim toga, u BiH još nije sankcionisano negiranje holokausta, genocida i ratnih zločina, uprkos jasnoj međunarodnoj obavezi. Također, krivični zakoni ni na koji način ne regulišu sve učestaliji, veoma raširen i dostupan veoma širokom krugu korisnika govor mržnje putem Interneta, iako je Dodatni protokol uz Konvenciju o cyber kriminalu BiH ratifikovala još 2006. godine.²³

Nešto određenija definicija pojma govora mržnje može se naći u Zakonu o zabrani diskriminacije iz 2009. godine,²⁴ koji eksplicitno propisuje da je podsticanje na diskriminaciju „svako zagovaranje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje“ i da je zabranjeno (član 4. stav 6.). Međutim, iz teksta ovog zakona nije jasno kako će se u praksi provesti ovakva zabrana, osim što se propisuje da „svako lice ili grupa lica koja smatra da je diskriminirana može tražiti zaštitu svojih prava putem postojećih sudskih i upravnih postupaka“. U takvoj situaciji, kada postoje značajni nedostaci u krivičnom zakonodavstvu u vezi sa kriminalizacijom govora mržnje, ne može se očekivati da će biti moguće ostvariti adekvatnu zaštitu pozivanjem na Zakon o zabrani diskriminacije²⁵.

Zakon o ravnopravnosti spolova iz 2003. godine²⁶ zabranjuje diskriminaciju po osnovu spola i spolne orijentacije i propisuje da je zabranjeno „javno prikazivanje i predstavljanje bilo koje osobe na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na spol“, te obavezu medija da kroz programske koncepte razvijaju svijest o ravnopravnosti spolova (član 21. st. 2. i 3.). Međutim, kad je u pitanju sudska zaštita, Zakon o ravnopravnosti spolova upućuje na „zaštitu tog prava u postupku u kojem se odlučuje o tom pravu kao glavnom pitanju, a može se tražiti i zaštita u posebnom postupku za zaštitu od diskriminacije u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije BiH“ (član 23.). Također, iako Zakon o ravnopravnosti spolova eksplicitno propisuje da je nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje na osnovu spola, „kojim se ugrozi mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet“ neke

²² Više o ustavno-pravnom okviru vidjeti u T. Cvjetičanin, S. Sali-Terzić, S. Dekić: *Strategije isključivanja: Govor mržnje u BH javnosti*, Media Centar, 2010., dostupno na: <http://www.media.ba/bs/content/consectetuer-iustum-rusticus-utinam>

²³ Opširnije u *Strategije isključivanja*, bilj. 21.

²⁴ Sl. gl. BiH br. 59/09

²⁵ Sevima Sali Terzić, *Ljudsko-pravaški aspekt govora mržnje*, dostupno na www.bhnovinari.ba

²⁶ Sl. gl. BiH br. 16/03, 102/09 32/10, dostupan i na: <http://www.arsbih.gov.ba/bhs/pravni-okvir/zakon-o-jednakosti-spolova-u-bih>

osobe, krivično djelo za koje je moguće izreći kaznu od 6 mjeseci do 5 godina zatvora, nema podataka o tome da li je i u koliko slučajeva vođen takav postupak i kako je okončan. Naprotiv, u slučaju koji je javnosti poznat kao Queer festival, niti jedna institucija nije reagovala zbog nasilja izvršenog prema posjetiocima festivala organizovanog 2008. godine, a zbog nepreduzimanja bilo kakvih koraka radi krivičnog gonjenja napadača, 2011. godine je podnesena apelacija Ustavnom sudu BiH, koji o predmetu u vrijeme nastanka teksta još nije bio odlučio.²⁷

Bitno je pomenuti i Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH koji zabranjuje svaku diskriminaciju zasnovanu na vjeri ili uvjerenju „kako je to definirano ovim zakonom“, te propisuje da je crkvama i vjerskim zajednicama „zabranjeno da u propovijedanju vjere i drugim djelovanjima šire netrpeljivost i predrasude prema drugim crkvama i vjerskim zajednicama, prema njihovim vjernicima ili prema građanima bez vjerskog opredjeljenja, da onemogućuju slobodno javno očitovanje vjere ili drugog uvjerenja, da djeluju na način koji je protivan pravnom poretku, javnoj sigurnosti, moralu ili na štetu života i zdravlja, odnosno na štetu prava i sloboda drugih“. Ova odredba suštinski predstavlja zabranu govora mržnje, ali samo na nivou proklamacije takve zabrane, jer zakon ne propisuje bilo kakve sankcije. Ovo znači da bi se zaštita trebala ostvarivati putem krivično-pravne zaštite koja, kako je već rečeno, nije adekvatna.

Jezik mržnje ugrađen je i u Zakon o zaštiti od klevete na način da je „zabranio objavljivanje informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja nekoj vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili zbog njihove seksualne opredjeljenosti“, dakle lista ličnih svojstava je skraćena, upravo radi uspostave balansa između slobode govora i prava pojedinca koja mogu biti povrijeđena objavljivanjem informacije.

Kodeks o emitiranju radio televizijskog programa Regulatorne agencije za komunikacije (RAK) eksplicitno zabranjuje govor mržnje tako što radio i televizijskim kućama zabranjuje emitovanje materijala koji prenose „jasan i neposredan rizik od podsticanja etničke ili vjerske mržnje između zajednica u Bosni i Hercegovini, ili koji može biti protumačen u smislu poticanja na nasilje, nered i nemire“.²⁸ Programski sadržaji RTV stanica ne smiju biti usmjereni na kršenje zajamčenih sloboda i prava čovjeka i građanina, niti izazivanje nacionalne, rasne i vjerske netrpeljivosti ili mržnje, a zabranjeno je emitiranje sadržaja kojim se pripadnost etničkoj grupi, spol ili seksualna opredijeljenost potenciraju kao oblik diskriminacije prema navedenim kategorijama. Također, elektronski mediji su dužni izbjegavati korištenje uvredljivih termina koji bi se mogli povezati sa bilo kojom društvenom grupom. Izuzetak predstavlja, isključivo, korištenje materijala u kojima se govor mržnje koristi kao dio naučnog, autorskog ili dokumentarnog rada, s tim da predstavljaju dio objektivne novinarske informacije i da su objavljeni bez namjere da se podstiču zabranjene radnje, odnosno sa namjerom da se kritički ukaže na takve radnje. Onemogućavanje govora mržnje u medijima i na internetu je princip ugrađen u Kodeksom za štampu i online medije Vijeća za štampu.²⁹ Žalbe o govoru mržnje u medijima i na internetu podnose se Žalbenoj komisiji Vijeća za štampu, koja opet nema mehanizme za sankcionisanje onih koji krše princip zabrane, već zavisi od saradnje sa nadležnim organima gonjenja. Da bi se princip zabrane govora mržnje što efikasnije primijenio u praksi, Vijeće za štampu je pokrenulo i akciju pod nazivom „Niste nevidljivi“, kojoj je upravo cilj da, u saradnji sa nadležnim organima, oni koji šire govor mržnje putem društvenih mreža i interneta općenito, budu sankcionisani na odgovarajući način³⁰ procesuiranje i sankcionisanje onih koji putem raznih društvenih mreža i interneta općenito šire govor mržnje.

²⁷ Edina Nurikić, *Queer Sarajevo festival 2008: Kolaps sistema*, <http://www.diskriminacija.ba/node/72>

²⁸ <http://www.rak.ba/hr/broadcast/c-actvts/?cid=4657>

²⁹ http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9&lang=bs

³⁰ Izvještaj ECRI-a za BiH (četvrti ciklus monitoringa), usvojen 7.12.2010., objavljen 8.2.2011., str. 25, dostupan na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/bosnia_herzegovina/BIH-CBC-IV-2011-002-BIH.pdf

Upkos brojim propisima koji sankcioniraju govor mržnje, pravni okvir za sprečavanje govora mržnje u BiH još nije usklađen sa svim navedenim međunarodnim standardima i preporukama koje je BiH dobila od nadzornih tijela. Zbog toga, ali i zbog zapaženog pojačanog govora mrženje u javnom prostoru, ECRI je u izvještaju iz 2010. godine, izrazio duboku zabrinutost što „političke stranke i dalje koriste nacionalističke argumente u javnom govoru“, kao i zato što su „posljednjih nekoliko godina, visoki politički lideri, na primjer, javno negirali zločine protiv čovječnosti koji su priznati od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju..., te izjavljivali da neće prihvatiti da im sudi sudija koji pripada drugom konstitutivnom narodu“. Istovremeno, ECRI je ukazao da BiH čini neprekidne napore, „zajedno sa Regulatornom agencijom za komunikacije, u pravcu poduzimanja potrebnih mjera protiv širenja poruka koje podstiču nasilje motivisano govorom mržnje putem štampanih, audiovizuelnih i elektronskim medija i novih telekomunikacionih tehnologija“, ali i da je „duboko zabrinut zbog izvještaja jednog broja izvora koji naglašavaju da je govor mržnje u medijima u porastu kao i nacionalistička i zapaljiva retorika u medijima.³¹

3.1.c Kleveta više predstavlja prekršaj nego što potpada pod krivični zakon

BiH je prva u regionu Zapadnog Balkana dekriminalizirala klevetu i otklonila svaku mogućnost krivičnog kažnjavanja pojedinaca radi javno iznesenog mišljenja i izražavanja koja mogu biti okarakterisana kao neistinita i uvredljiva

Odlukom Visokog predstavnika Karlosa Vestendorpa iz 1999, kleveta je dekriminalizirana i prebačena u sferu građanskog prava. Nakon toga u BiH su, pod uticajem međunarodne zajednice, usvojena tri zakona o zaštiti od klevete: u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Brčko Distriktu. Novi zakoni o zaštiti od klevete se primjenjuju od 2002. godine, odnosno od 2003. godine i na osnovu njih se vode parnični (građanski) postupci o naknadi štete. Zakoni o zaštiti od klevete su *lex specialis* i primjenjuju se isključivo po tužbama za naknadu štete za klevetu. Sudski postupci za uvredu ne vode se po ovim zakonima. Uz ova tri zakona o zaštiti od klevete, ograničenja prava na slobodu izražavanja u BiH iz stava 2. člana 10. Evropske konvencije, koja se odnose na zaštitu ugleda ili prava drugih, uglavnom reguliše još i Zakon(i) o obligacionim odnosima. Na osnovu Obligationog zakona vode se sudski postupci za naknadu štete za uvredu.

Tri zakona o zaštiti od klevete su na identičan način definirala bitne elemente klevete, iako se razlikuju neke terminološke i lingvističke formulacije. Osnovni elementi klevete u sva tri zakona su istovjetni: a) postojanje netačnih informacija; b) identifikacija oštećenog fizičkog ili pravnog lica; c) šteta; d) prenošenje trećim osobama (izjava pred više lica, objavljivanje u medijima) i e) namjera ili nepažnja.

Praksa i standardi koje je uspostavio Evropski sud za ljudska prava ugrađeni su u ove zakone i u njema je uspostavljen balans između prava na slobodu izražavanja (koje se štiti i po sadržaju i po formi) i zaštite ugleda i dostojanstva ličnosti. Ovim zakonima se takođe pruža zaštita na pravo na slobodu mišljenja, osigurava zaštita novinarskih izvora, onemogućava javna vlast da tuži novinare i medijske kuće, ohrabruje profesionalno postupanje novinara, obavezuje oštećeni da „preduzme sve mjere da ublaži štetu... a naročito da podnose zahtjev za ispravku³² i podstiču sud, tužitelj i tuženi na rješavanje spora medijacijom.

Ključni principi podsticanja prava na slobodu izražavanja u ovim zakonima formulisani su u 1. članu (Zakon u RS-u), odnosno u 2. članu (Zakon u FBiH i Zakon u Brčko Distriktu). U njima se, naime, ističe

³¹ *Idem.*, str. 26.

³² Član 8. oba zakona o kleveti

da „pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen i ne primjenjuje se samo na izražavanja koja se smatraju pohvalnim ili neuvredljivim, nego i na izražavanja koja mogu uvrijediti, ogorčiti/šokirati ili uznemiriti“. Ovaj princip je utemeljen na nekoliko presuda Evropskog suda za zaštitu ljudskih prava u kojima se dodatno ističe da je „ovo nužno zbog pluralizma, tolerancije i širokogrudnosti, bez kojih nema demokratskog društva“. U narednom članu³³ se dodatno ističe da se „Zakon tumači na takav način da se primjenom njegovih odredbi u najvećoj mjeri obezbjeđuje princip slobode izražavanja“.

Zakonima o zaštiti od клевете je, sa druge strane, utvrđena i odgovornost medija i novinara za iznošenje клевете. Novinari će odgovarati i snositi posljedice za клевету ukoliko su „namjerno ili iz nepažnje iznijeli ili pronijeli izražavanje neistinite činjenice“, odnosno ako „prouzrokuju štetu ugledu fizičkog ili pravnog lica iznošenjem ili pronošanjem izražavanja nečeg neistinitog“³⁴. Od novinara i štampe se, dakle, traži razumno ponašanje u skladu s profesionalnim kodeksom i postupanje koje nije zlonamjerno. Novinari i mediji neće biti odgovorni ako su „po zakonu obavezni da iznose ili pronose izražavanja u toku zakonodavnog, sudskog ili upravnog postupka“, ali i kad je to što je objavljeno bilo „razumno izražavanje“³⁵. Odgovornost novinara je izuzeta i kad su objavljene neistinite informacije ukoliko su ispunjena dva uvjeta: „dobronamjernost“ i postupanje „u skladu s najvišim profesionalnim standardima“.

Praksa

3.1. 1 Predstavnici OCD-a, naročito oni iz organizacija koje se bave ljudskim pravima i „watchdog“ organizacija, imaju pravo na slobodu izražavanja o stvarima koje podržavaju i koje prate kritički

Pravno, državni zvaničnici i javne institucije vlasti ne bi smjeli biti zaštićeni od kritiziranja i napada na višem nivou nego što su obični građani uključujući i predstavnike i aktiviste CSO. U praksi se suočavamo sa većom zakonskom i institucionalnom zaštitom javnih službenika nego građana, aktivista CSO i novinara, koji su izloženi različitim oblicima otvorenog i/ili skrivenog pritiska i pokušaja ograničavanja njihovog rada radi kritičkih opservacija o javnoj vlasti, institucijama i pojedincima na javnim i društveno značajnim funkcijama

Zakoni su uspostavili hijerarhiju vrijednosti u skladu sa članom 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda, koji se odnosi na garantovanu slobodu izražavanja i informisanja, s jedne, i prava pojedinca koja mogu biti povrijeđena informacijom, s druge strane. Nakon dekriminalizacije клевете 1999. i donošenja adekvantnih zakona u toj oblasti, uklonjena je svaka mogućnost da građani, shodno tome i predstavnici CSO i novinari, trpe krivične sankcije radi javnog mišljenja i kritičkih opservacija o postupcima i odlukama javne vlasti i ostalih aktera na društvenoj sceni. U zakonskom okviru BiH, obični građani uživaju znatno veći stupanj zaštite privatnosti od državnih dužnosnika i javnih ličnosti. Tako, javnom organu nije dozvoljeno da podnese zahtjev za naknadu štete zbog клевете, a ukoliko javni službenik to učini, tužba može biti podnesena isključivo u ličnom svojstvu. Privatni i porodični život političkih ličnosti i javnih službenika je zaštićen, ali informacija o njihovom privatnom životu može biti iznesena kada to ima direktan javni značaj za način na koji su obavljali ili obavljaju svoje funkcije. Deklaracija o slobodi političke debate u Evropskoj uniji, koja je prihvaćena

³³ Član 2. Zakona u RS-u, odnosno član 3. Zakona u FBiH i Zakona u Brčko Distriktu

³⁴ Član 6. Zakona RS i član 7. Zakona FBiH

³⁵ Član 6. Zakona RS i član 7. Zakona FBiH

u BiH pravnom sustavu, navodi da osobe koje su na javnim funkcijama moraju biti spremne da pretrpe višu kritiku upravo jer su na javnim funkcijama.

Tokom deset godina primjene zakona o zaštiti od klevete u BiH stvorena je pozitivna sudska praksa koja uključuje: nastojanje sudova da slijede standarde i presude Evropskog suda, da štite slobodu izražavanja i da imaju ujednačeni kriterij u određivanju visine naknade nematerijalne štete i sudskih troškova; odustajanje od odluka o privremenim mjerama zabrane objavljivanja određenih informacija i kritičkih mišljenja; često pozivajnje na Evropsku konvenciju i na standarde i konkretne odluke Evropskog suda, što je vrlo ohrabrujuće, te pozivanje na kodekse za štampu i elektronske medije u dijelu u kojem ocjenjuju novinarsku dobronamjernost i pridržavanje općeprihvaćenih profesionalnih standarda medija. U negativne strane primjene zakona o zaštiti od klevete sudionici istraživanja na bazi kojih ne napravljen ovaj izvještaj su neveli: određivanje pasivne legitimacije (da li je odgovoran autor izjave ili samo autor priloga, ili oba), na procesno uređivanje pitanja na kome je teret dokazivanja, na neprofesionalna sudska vještačenja (o duševnim bolovima) i politizaciju postupaka i presuda kad su u pitanju najviše javne i političke ličnosti. Posebno su zabrinjavajuće činjenice da je još uvijek prisutan veliki broj sudskih tužbi za klevetu (u prosjeku godišnje po stotinu novih predmeta) te da se procesi vode više godina, što je suprotno ciljevima ovih zakona donesenih sa ciljem zaštite slobode izražavanja.

Primjena zakona o slobodi pristupa informacijama , posebno na nivou entiteta, ubrzo je pokazala da vlasti ne poštuju prirodu ovih zakona kao zakona lex specijalis u odnosu na druge zakone i u slučaju njihovog eventualnog sukoba sa zakonima koji su doneseni nakon njih, da se tim novim zakonima ni na koji način ne mogu ograničiti prava i obaveze iz zakona o slobodnom pristupu informacijama. Međutim i u Federaciji i u RS, u nekim zakonima koji su doneseni naknadno, postupilo se sasvim suprotno (zakoni o krivičnom postupku, zakoni o poreskoj upravi, zakoni o vrijednosnim papirima, zakoni o zaštiti ličnih podataka, porodični zakoni, zakoni o prekršajima i.t.d.), mada odredbe zakona o slobodnom pristupu informacijama imaju karakter obavezujućeg stava kojim se zakonodavac obavezao da novim zakonima neće ograničavati prava koja su uspostavljena ovim zakonima.

Primjena zakona o slobodnom pristupu informacijama u BiH ni danas, nakon više od deset godina od njihovog donošenja, nema zadovoljavajuću masovnost ni od strane građana niti od novinara, što pokazuje da je javnost još uvijek nedovoljno zainteresovana da se uključi u proces donošenja odluka i u borbu protiv korupcije. Također, i dalje veliki broj javnih organa u potpunosti ne izvršava svoje zakonske obaveze posebno u pogledu obaveze da imenuju svoga službenika za informisanje (ovo se ne odnosi na javne organe iz RS koji nemaju ovu zakonsku obavezu). S toga je i u entitetskim i u Zakonu o slobodnom pristupu informacijama na nivou BiH data značajna uloga ombudsmenima u BiH koji su dobili zadatak praćenja primjenu ovih zakona, usaglašenost ovih zakona sa ostalim zakonima i pružaju pomoć svim nadležnim organima u BiH (u sačinjavanju vodiča, registara informacija, imenuovanja službenika za informisanje i sl.) kao i da sudjeluju u konkretnom rješavanju žalbi pojedinaca kojima je pristup informacijama onemogućen od bilo koje vlasti, te sa žalbama postupaju u okviru njihovih mandata. Nakon što su se entitetske institucije objedinile sa institucijom na nivou BiH početkom januara 2010. god. u javnosti nije dovoljno prisutno mišljenje i stavovi ombudsmana za ljudska prava u vezi sa poštivanjem prava na slobodan pristup informacijama.

3.1.2. Nema slučajeva zadiranja u pravo na slobodu izražavanja za sve

Zakonski okvir u BiH ne omogućava bilo kakva zadiranja/uplitanja javnih vlasti, političara ili bilo kojih drugih pojedinaca u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja različitih grupa ili pojedinaca, ali praksa primjene postojećih zakona, njihova neusklađenost na različitim nivoima vlasti ili promjene koje se podzimaju u posljednje vrijeme ukazuju na ozbiljne pokušaje uskraćivanja prava na slobodu izražavanja i infomisanja za određene društvene grupe i pojedince

Zakoni o slobodnom pristupu informacijama o izuzetnog su značaja i za sve građane u BiH iz razloga što predstavljaju osnov za slobodno društvo i slobodnu informisanja. Oni javnu vlast generalno čine odgovornom i transparentnom. Objavljivanje informacija po ovim zakonima je pravilo, a neobjavljivanje, izuzetak. Entitetski zakoni nisu u potpunosti usklađeni u dijelu koji se odnosi na mogućnosti – da se po zahtjevu onog ko traži informaciju mora donijeti rješenje i obezbijediti da se koristi žalbeni postupak. U Zakonu RS takve mogućnosti ne postoje dok je Zakon u Federaciji i to predvidio. Međutim, oba entitetska zakona nisu usklađena sa državnim Zakonom u smislu uvođenja prekršajnih sankcija prema institucijama (predviđene novčane kazne od 1.000 pa do 15.000 KM) i javnim zvaničnicima (predviđene kazne od 200 do 500 KM) koji u skladu sa zakonskim odredbama ne odgovaraju na dostavljene zahtjeve za pristup informacijama, ili ne prikupe zahtjevane informacije, posebno kad se radi o povjerljivim podacima. Nemogućnost utvrđivanja odgovornosti javnih službenika i izostanak adekvantnih sankcija za uskraćivanje informacija, ocijenjeni su kao jedan od oblika „zadiranja u stepen ostvarivanja pravo na slobodu prikupljanja informacija, kao sastavnog dijela općeg prava na slobodu izražavanja“³⁶, zbog čega je istaknuta nužnost usaglašavanja zakona o slobodi pristupa informacijama na različitim nivoima zakonodavne vlasti.

Kao posebno zabrinjavajuća zadiranja u pravo na slobodu izražavanja navedeni su pokušaji Ministarstva pravde BiH da (početkom 2013.) pod krinkom primjene Zakona o zaštiti ličnih podataka, unese potrebne izmjene u Zakon o slobodi pristupa informacijama³⁷. U predloženim izmjenama pravo na pristup svim informacijama u posjedu javnih vlasti, uz jasno definisane izuzetke, preinačeno je u pravilo zabrane pristupa informacijama uz definiranje liste informacija kojima je omogućen slobodan pristup. Radi veoma oštre reakcije CSO i medija, privremeno su zaustavljenе ove izmjene, a cijeli slučaj je još uvijek aktuelan sa tim da su se CSO uspjele izboriti da se odredi posebna interesorna radna grupa u koju su imenovani predstavnici nadležnih ministarstva i Institucije Ombusmena sa ciljem izrade posebne anlike primjene i prijedloga unapređenja Zakona o slobodnom pristupu informacijama na način koji će štiti pravo pojedinaca da pristupe informacijama u posjedu javne vlaste od značaja za građane³⁸.

U eklatantan primjere zadiranja u pravo na slobodan pristup informacijama navedeno je donošenje izmjena Pravilnika Suda BiH o pristupu informacijama u posjedu ovog suda³⁹. Prema novim odredbama Pravilnika, Sud je poduzeo anonimizaciju svih sudskih presuda, radi čega su protestirala brojna udruženja žrtava, novinari i medijske organizacije, budući da se tim postupcima „uskraćuje pravo javnosti da doslijeno prati rad Suda, posebno postupka koji se vode za djela ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti i humanog postupanja“, što je od „predusdnog značaja za procese pomirenja u BiH i javnu satisfakciju žrtvama rata i njihovim porodicama“⁴⁰. Shodno odluci Suda BiH

³⁶ Milkica Milojević, sudionica Fokus grupe u Banja Luci organizovanoj 2.11.2013.

³⁷ http://www.mpr.gov.ba/Default.aspx?template_id=83&pageIndex=1

³⁸ <http://www.mpr.gov.ba/aktuelnosti/vijesti/?id=3739>

³⁹ http://www.bhnovinari.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=425%3Aprotest-povodom-donoenja-pravilnika-o-pristupu-informacijama-suda-bih&catid=62%3Aasopenja&Itemid=240&lang=bs

⁴⁰ Rubina Čengić, sudionica Fokus grupe u Sarajevu, održane 2.11.2013.

i preprokama Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, anonimizacija presuda je spuštена na niže nivoe sudske vlasti, tako da je problem uvida u optužnice, prvostupanjske i konačne presude jednako otežan za brojne CSO uključene u monitoring i procjenu pristupa građana pravdi, zaštitu žrtava rata i porodica žrtava, ocjenu javnosti rada sudova, pristup medija pravosudnim institucijama i sudskim dokumentima itd...

U pripremi ovog izveštaja, jedan broj predstavnika CSO i medija je iskazao zabrinutost radi činjenice da u BiH ni jedna nacionalna manjina nema osigurano pravo na upotrebu maternjeg jezika u javnoj komunikaciji niti informisanje na maternjem jeziku. „Pravo na slobodu izražavanja predstavnika nacionalnih manjina, njihovih brojnih udruženja i asocijacija je potpuno nevidljivo u javnom diskursu i ograničeno je na njihove manjinske zajednice i udruženja“⁴¹.

Jedan broj pravnik⁴² je mišljenja kako bi se praktična primjena parava na slobodu izražavanja značajno mogla unaprijediti kada bi se to pravo eksplicitno i dodatno zaštitilo krivičnim zakonodavstvom u BiH kroz odredbe koje bi podrazumijevale krivičnu odgovornost za kršenja prava na slobodu izražavanja, što je potrebno uraditi kako bi se lakše mogli voditi i sudski procesi za zaštitu slobode izražavanja i kako bi se osigurala učinkovitija primjena evropskih standarda u ovoj oblasti.

3.1.3 Nema slučajeva u kojima bi pojedinci, uključujući predstavnike OCD-a, bili proganjani zbog kritičkog govora, u javnosti ili privatno

Uprkos kvalitetnom zakonskom okviru i činjenici da su odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima ugrađene u pravni sistem BiH na svim novima vlasti, predstavnici organizacija CSO su u značajnom broju slučajeva žrtve govora mržnje, verbalnih ili drugih vrsta napada zbog kričkog govora u javnosti

Jedan od glavnih problema u konzumiranju prava na slobodu izražavanja jeste nespremnost države da dosljedno provodi načelo vladavine prava, odnosno da dosljedno primjenjuju zakone i afirmiše standarde ljudskih prava, te da suzbija diskriminacija u svakom obliku i na svaki mogući način. Osim toga, BiH u svom obrazovnom sistemu nema program obrazovanja za ljudska prava i građanskog obrazovanja, što je sigurno ozbiljan problem koji u velikoj mjeri otežava suprotstavljanje govoru mržnje na društvenoj sceni općenito.

Govor mržnje, kako to ukazuje i ECRI izvještaj o BiH iz 2010. godine, vodi u političko nasilje, dovodi do najtežih kršenja ljudskih prava i, u krajnjoj liniji, do zločina. S druge strane, ima i slučajeva namjerno pogrešnog korištenja pojma govora mržnje, sa ciljem onemogućavanja i anatemisanja bilo kakve kritike nečijeg javnog djelovanja ili bilo kakve izjave koja se nekome ne sviđa.⁴³ Osim toga, nerazumijevanje suštine i opsega zaštite slobode izražavanja i zabrane govora mržnje, dovode do trivijaliziranja ovog pojma, što samo može štetiti naporima da se istinskom govoru mržnje suprotstavi na pravi način.⁴⁴

Eklatantan primjer progona i pritisaka predstavnice CSO i ujedno novinarke jeste skućaj Stefice Galić iz Ljubuškog koja je bila žrtvom progona zbog kritičkog mišljenja iznesenog u javnosti.⁴⁵ Nakon

⁴¹ Velida Kulenović, sudionica Fokus grupe u Sarajevu

⁴² Nada Arsenić, sutkinja Okružnog suda u Doboju i članica Žalbene komisije Vijeća za štampu

⁴³ Za ilustraciju može poslužiti publikacija „Reisofobija“ iz 2010. Godine, u kojoj se potpuno nekritički svaka izjava koja negativno govori o nekom potezu ili izjavi bivšeg reisa Mustafe ef. Cerića proglašava islamofobijom, odnosno govorom mržnje. Publikacija dostupna na: http://www.rijaset.ba/images/stories/Za-download/Reisofobija_FA_PDF.pdf

⁴⁴ Vidjeti, npr., <http://manjine.ba/?p=6893>

⁴⁵ Nakon što je u javnost prikazan film o njenom pokojnom suprugu, humanisti Neđi Galiću koji je u ratu spasio mnoge bošnjačke porodice, njegova supruga, Štefica Galić, pretučena je i verbalno zlostavljana u svom rodnom Ljubuškom.

dvije godine pokušaja pravne i profesionalne novinarske zaštite 46, te reagiranja medijskih i organizacija civilnog društva, Štefica Galić se u novembru 2013. g. morala preseliti u drugi grad radi vastite sigurnosti i sigurnosti svoje porodice. Dvogodišnja pravana bitka rezultirala je samo jednom nepravomoćnom presudom u korist Štefice Galić i to za "prekršaj" 47 kako je sud u Ljubuškom okvalifikao fizički napad i zlostavljenje Štefice Galić, dok ostalih 6 tužbi čekaju na pravni završetak. Ovim slučajem se bavilo i Vijeće za štampu, čija je Žalbena komisija razmotrila 15 žalbi na pisanje štampanih i online medija, od kojih se najveći broj odnosio na pisanje medija i komentare posjetilaca portala o dešavanjima u vezi sa projekcijom filma „Neđo od Ljubuškog“ 48.

Jedna od društvenih grupa prema kojima se govor mržnje ispoljava su svakako žene- iako čine faktički 52% stanovništva BiH one predstavljaju ranjivu i manjinsku grupu jer nisu na pozicijama moći i odlučivanja. Ono što je takođe bitno podvući jeste da se govor mržnje rjeđe ispoljava kao otvoren poziv na linč i nasilje, i češće je umotan u diskurzivne okvire koji odražavaju određene odnose moći u društvu 49. Pojedinke sa kojima su obavljani intervjui su posebno apostrofirale da se govor mržnje prema ženama u javnom prostoru vrlo retko ispoljava kao „čist“ govor mržnje i poziv na nasilje, a više kao prikriveni govor mržnje i tzv. indirektna diskriminacija 50 i javno degradiranje profesionalnih i ljudskih sposobnosti žena, a posebno žena u politici 51. *„Osim šovinističkih izjava, problem je i u nedostatku odgovarajućih reakcija koje bi jasno prokazale da se retrogradni patrijarhalni stavovi neće izmijeniti ako ih samo okarakterišemo šovinističkim, te da je za borbu protiv diskriminacije žena u politici potrebno znatno više od formalnih saopštenja koja uglavnom završe na kritici političkih oponenata gurajući opet žensko pitanje na stranu. Neophodno je naglasiti i da mediji ne služe samo kao posrednici informacija, već je njihova uloga znatno kompleksnija, te da imaju više uloga od pukog prenošenja informacija“* 52.

Neprijateljstva, verbalni napadi, uvrede i diskriminacija, te podizanje sudskih tužbi i orgnaizovanje saslušanja i pozivanja na informativne razgovore u policiji i podnošenje sudski tužbi karakterišu „sankcije“ koje predstavnici javne vlasti, pojedinci iz akademske zajednice i vjerskih krugova, političari, mediji i čak same CSO poduzimaju protiv organizacija civilnog društva koje se bave pitanjima i zaštitom povratnika) slučaje Emira Suljagića i grupe okupljene oko koalicija „Glasaču za Srebrenicu“ i „Prvi mart“, zatim udruženja žrtava rata (slučaje Fahire Hasečić, predsjednice udruženja „Žena žrtva rata“ i govora mržnje prema njoj na koji je reagirala Koalcija za borbu protiv govora mržnje sudske tužbe 53), zatim protiv LGBT populacije, navijačkih skupina...Eklatantan primjer institucionalnog politčkog progona i pritiska na CSO je odluka Zastupničkog doma Parlamenta BiH iz aprila 2013. da predstavnicma CCI 54 zabrani prisustvovanje zasjedanjima Parlamenta radi kritičkog izvještaja koji je CCI objavio o ovoj instituciji.

46 Linija za pomoć novinarima (FMHL) je podijela krivičnu prijavu protiv fizičkog zlostavljanja Štefice Galić i još 6 tužbi za klevetu radi klevetničkih i huškačkih medijskih sadržaja objavljenih u štampanim i online medijima. Samo jedna od ovih tužbi je okončana prekršajnom presudom u korist Štefice Galić, a ostali procsi su u toku.

47 <http://radiosarajevo.ba/novost/131624/epilog-napada-i-uvreda-stefica-galic-napusta-ljubuski>

48 www.vzs.ba

49 Zlatiborka Popov Momčinović, *Rodni aspekt govora mržnje u BiH*, analiza dostupna na www.bhnnovinari.ba

50 ibidem

51 Šovinističke i mizoginične izjave načelnika dvije sarajevks općine (Novi Grad i Ilidža) Emira Efendića i Senaida Memića koji su izjavili da je ženama bolje da se udaju i da im nije mjesto u politici jer su „frustrirane“, izazvale su veoma burne reakcije u javnosti i osude, ali niti jednu reakciju nadležnih javnih organa i institucija nadležnih za sankcioniranje šovinzma i mizoginije (<http://www.zurnal.info/novost/16737/semir-efendic-parlamentarke-i-aktivistice-su-frustrirane-zene> i www.avaz.ba/vijesti/sarajevo/memic-volonterkama-porucio-da-im-je-bolje-da-se-udaju)

52. <http://www.media.ba/bs/magazin-etika/zna-se-gdje-je-zeni-mjesto-u-politici>

53 <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=50462>

54 <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/kolegij-predstavnickog-doma-odstranio-cci>

3.1.4 Nema sankcija za kritički govor, u javnosti ili privatno, prema krivičnom zakonu.

Dekriminalizacijom klevete poptuno je otklonjena mogućnost krivičnih sankcija za kritički govor u javnosti ili privatno; ovaj napredak u zaštiti prava na slobodu izražavanja narušava se kroz sudske presude koje u jednom broju slučajeva više štite javne službenike i javne ličnosti od samih građana

Već je ranije navedeno, kako je u zakonskom okviru BiH uspostavljena hijerarhiju vrijednosti utemeljena na članu 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda, koja podrazumijeva garantovanu slobodu izražavanja i informisanja i zaštitu prava pojedinca koja mogu biti povrijeđena informacijom, s druge strane. Nakon dekriminalizacije klevete 1999. i donošenja adekvatnih zakona u toj oblasti, uklonjena je svaka mogućnost da građani, shodno tome i predstavnici CSO, trpe krivične sankcije radi javnog mišljenja i kritikovanja i komentarisanja postupaka i odluka javne vlasti i ostalih aktera na bh.društvenoj sceni. U zakonskom okviru BiH, obični građani uživaju znatno veći stepen zaštite privatnosti od državnih dužnosnika i javnih ličnosti. Tako, javnom organu nije dozvoljeno da podnese zahtjev za naknadu štete zbog klevete, a ukoliko javni službenik to učini, tužba može biti podnesena isključivo u ličnom svojstvu.

2. **Princip:** Sloboda izražavanja je svima zagarantovana

Standard: Predstavnici civilnog društva, pojedinačno ili preko svojih organizacija, imaju pravo da bezbjedno dobijaju i saopštavaju informacije preko svih medija.

3.2. a Pravni okvir obezbjeđuje mogućnost komunikacije putem informacija, kao i pristup svim izvorima informacija, uključujući Internet i ICT; ako postoje zakonske restrikcije, one su izuzetak, i ograničene su i zasnovane na međunarodnom zakonu o ljudskim pravima.

Sloboda izražavanja i informisanja, kao i pristup svim kanalima komunikacije zagarantovani su u ustavima BiH i entiteta, a u zakonima i pravnim propisima ugrađene su odredbe evropskih standarda zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda; u BiH postoji pluralizam medija - oko 250 medija i 2,18 miliona korisnika interneta, što na normativno – pravnoj razini osigurava pluralizam stavova i mišljenja u javnom diskursu

U BiH nema nikakvih ograničenja u uspostavljanju medija (tradicionalnih i novih onlin medija) kao sredstava komunikacije, prikupljanja i širenja informacija od značaja za CSO i građane ove države. BiH, kao država, je čak „prezasićena medijima“ , budući da ima 9 dnevnih novina, 4 politička magazina (i na desetine raznolikih periodičnih publikacija), 6 novinskih agencija, tri javna emitera, 46 privatnih televizijskih stanica i 151 radio postaja. Ovim pokazateljima treba dodati i činjenicu da u BiH djeluje na stotine različitih portala (ne postoji javni registar on – line medija) koji djeluju kao popularna i otvorena društvena platforma za slobodno prikupljanje i širenje informacija. U svojim internim dokumentima (statutima i uredničkim načelima⁵⁵), kao i pravilima donesenim od strane Regulatorne

⁵⁵ Uređivačka načela/principi Javnog radiotelevizijskog sistema/sustava u Bosni i Hercegovini, dostupno na : http://www.rtvbih.ba/loc/template.wbsp?wbf_id=166§ion=info

agencije za komunikacije (RAK)⁵⁶ i Vijeća za štampu u BiH⁵⁷, mediji podržavaju principe jednake dostupnosti medijskog prostora svim akterima na društvenoj i javnoj sceni BiH, sprečavaju davanje ekskluzivnog prava pristupa medijima bilo kojim pojedincu i grupi ili zabranjivanje pristupa, zatim promoviraju korištenje različitih i raznovrsnih izvora informacija, izbalansiranog i fer pristupa u kreiranju medijskih sadržaja, uredničku dogovornost i nepristrasnost.

Također, u zakoni o zaštiti od klevete ne poznaje nikakve apriorne zakonske restrikcije u pogledu prikupljanja i širenja informacija, osim u slučajevima provedenog sudskog postupka i dokaza o širenju klevetničkih informacija. U zakonima o zaštiti od klevete se čak navodi: „Pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen i ne primjenjuje se samo na izražavanja koja se smatraju pohvalnim ili neuvredljivim, nego i na izražavanja koja mogu uvrijediti, šokirati ili uznemiriti.”⁵⁸ U narednom članu oba zakona dodaje se da se "ovaj zakon tumači na takav način da se primjenom njegovih odredbi u najvećoj mjeri obezbjeđuje princip slobode izražavanja". Ovako formulirana zaštita slobode izražavanja ne odnosi se samo na novinare i medije, već i na svaku osobu, uključujući djelatnike i aktiviste CSO.

Zaštita slobode izražavanja zagarantovana je i u zakonima o javnom informisanju (u Republici Srpskoj), odnosno u zakonima o medijima i javnom informiranju u kantonima Federacije BiH. U njima se, uz to, navode osnovni principi iz člana 10. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i člana 19. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.

U Zakonu o komunikacijama, u članu 4., ističe se da "regulatorni principi emitiranja obuhvataju zaštitu slobode izražavanja i raznolikosti mišljenja, poštujući općeprihvaćene standarde ponašanja, nediskriminacije, pravičnosti, tačnosti i nepristrasnosti". Ne postoje nikakva prethodna ograničenja za registraciju i početak rada medija, osim ograničenja za radio i tv koji moraju posjedovati odgovarajuću licencu nezavisne regulatorne agencije (Regulatorna agencija za komunikacije, RAK). Javni radiotelevizijski sistem BiH⁵⁹, kao ključni medijski kanal za plasiranje informacija ali i važan izvor informacija za većinu građana (u siromašnim ruralnim sredinama – javni RTV servisi su jedini izvor informacija) nastao je pod pritiskom međunarodne zajednice. On ima specifičnu i kompleksnu strukturu koja, pravno, slijedi teritorijalne i etničke podjele u BiH, a u svojoj misiji podržava principe ravnopravne zastupljenosti, političke korektnosti i nacionalnog ključa. Čine ga tri javna emitera: krovni servis (BHRT), te dva entitetska – Radio-televizija Federacije BiH i Radio-televizija Republike Srpske. Gledanost i uticaj krovnog emitera, BHRTV, daleko su manji od TV FBiH ili komercijalne TV Pink BH. Uz brojne finansijske i kadrovske probleme i česte indirektno političke pritiske na uređivačku politiku, javni servisi nedovoljno koriste CSO kao respektabilan izvor informacija i stručnih potencijale za svoj proklamovani primarni cilj – profesionalno, pravovremeno, ujednačeno, politički korektno i raznovrsno izvještavanje o temama od javnog interesa za sve građane Bosne i Hercegovine.

Online medijima u BiH ne treba licenca za rad i emitovanje sadržaja i trenutno je Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini preuzelo na sebe obavezu uređenja ove oblasti kroz princip samoregulacije, koji je ranije već primijenjen na štampane medije u BiH⁶⁰. Ograničenja koja postoje u oblasti samoregulacije odnose se na kršenje Kodeksa za štampu i on-line medije u vezi sa huškanjem, diskriminacijom, kršenjem rodne, spolne ravnopravnosti i prava na različitu seksualnu orijentaciju,

⁵⁶ Kodeks o audiovizuelnim medijskim uslugama i uslugama radija, dostupno na:

<http://www.rak.ba/bih/aktuelnost.php?uid=1368780612>

⁵⁷ Kodeks za štampu i online medije, dostupno na:

http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9&lang=bs

⁵⁸ član 2. Zakona FBiH i član 3. Zakona RS

⁵⁹ Zakon o PBS donesen 2005 ukazom Visokog predstvanika u BiH

⁶⁰ Kodeks za štampu i on-line medije

zaštitom prava LGBT osoba kao ranjive grupe, kršenjem prava na zaštitu svjedoka u sudskim procesima, itd....Ova ograničenja primjenjuju se nakon odluka Žalbene komisije Vijeća za štampu a po žalbama podnesenim od strane građana i potpuno su u skladu sa međunarodnim standardima.

U zakonskoj regulativi i tehničkim pretpostavkama u BiH nema nikakvih ograničenja za pristup Internetu i različitim društvenim mrežama dostupnim putem Interneta. Korištenje Interneta i davanje internet usluga građanima u nadležnosti je Regulatorne agencije za komunikacije (RAK) i regulirano je nizom pravila i propisa koji, u skladu sa evropskim standardima omogućavaju pristup internetu na cijelom području BiH na jedinstven način i pod jednakim uvjetima⁶¹. Prema istraživanju koje je proveo regulator (RAK) zaključno sa 31.12.2012. godine, u Bosni i Hercegovini je ukupno djelovalo 75 pružalaca internet usluga, sa ukupno 551.037 internet pretplatnika⁶². RAK procjenjuje da je u istom periodu bilo 2.184.500 korisnika interneta, odnosno da stopa korištenosti interneta u Bosni i Hercegovini za 2012. godinu iznosi 57%. Podaci dati u izvještaju jasno pokazuju da je korištenje interneta u BiH stalnom porastu (procenat povećanje se kreće oko 20% u posljednje dvije godine), s posebnim akcentom na upotrebu širokopojasnih usluga. Ovaj trend će se nastaviti i u budućnosti, s obzirom da se očekuje daljnja liberalizacija tržišta telekomunikacija i uvođenje novih tehnologija, kao i jačanje kvaliteta i raznovrsnosti ponude Internet usluga.

3.2.b.Pravni okvir zabranjuje neopravdano praćenje (monitoring) komunikacionih kanala, uključujući Internet i ICT, ili prikupljanje informacija korisnika od strane vlasti

Postoje veoma jasna zakonska načela po kojima komunikacijski kanali (internet, telefonske usluge i mediji) mogu biti predmet posebnog nadzora policijskih i sigurnosno - obavještajnih agencija u BiH; aktivisti CSO i novinari izražavaju nepovjerenje prema javnim organima i sigurnosnim agencijama radi praćenja društvenih mreža i „prisluškivanja“ telefona, kao sumnji u zakonitost takvih postupaka zabilježenih u posljednje dvije godine

Pravni popisi koji reguliraju oblast zakonitog nadzora komunikacijskih kanala od strane policijskih i sigurnosno – obavještajnih agencija sadržani su u zakonima o krivičnom postupku BiH i entiteta, te u zakonima o radu sigurnosno – obavještajnih agencija SIPA i OSA. Članom 116. Zakona o krivičnom postupku BiH⁶³ moguće je vršiti nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka, nadzor i tehničko snimanje prostorija, tajno praćenje i tehničko snimanje osoba itd...Poduzimanje ovih mjera se određuje u strogo reguliranoj zakonskoj procedure sa unaprijed podnesenim zahtjevom od strane Tužilaštva BiH i pismenom naredbom sudije za prethodni postupak. Krivična djela za koja se mogu odrediti posebne istražne radnje su djela usmjerena: protiv integriteta BiH, protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, terorizma kao i djela za koja se može izreći kazna zatvora od najmanje tri godine.

Također, posebne mjere nadzora i procedure za poduzimanje istražnih radnji prema pojedincima i grupama u BiH regulirane su i Zakonom o obavještajno – sigurnosnoj agenciji (OSA)⁶⁴ i Zakonom o

⁶¹Na <http://rak.ba/bih/index.php?uid=1267325699> je dostupan niz TK pravila RAK –a kojima se regulira oblast dobijanja dozvole za pružanje internet usluga i uvjeti korištenja te dozvole; među tim pravila posebno je važno Pravilo o planu brojeva za telefonske usluge u BiH – geografski brojevi (RAK Pravilo 8/2001, kojim je osigurana dostupnost internet usluga na cijelom teritoriju BiH pod jednakim uvjetima

⁶² Godišnja anketa korisnika RAK dozvola za pružanje internet usluga u 2012. U BiH, dostupno na www.rak.ba

⁶³ Integralni tekst Zakon o krivičnom postupku BiH dostupan na: http://www.msb.gov.ba/anti_trafficking/zakonodavstvo/zakoni/?id=3866

⁶⁴ Zakon dostupan na : <http://www.ohr.int/decisions/statemattersdec/pdf/bos%20intelligence%20law.pdf>

državnoj agenciji za istrage i zaštitu (SIPA)⁶⁵. U članu 77. Zakonu o OSA –i se navodi kako “praćenje na mjestima koja nemaju javni karakter, praćenje komunikacija putem telekomunikacijskih i drugih oblika elektronskih uređaja, kao i pretres imovine bez pristanka vlasnika ili lica koje privremeno zauzima tu imovinu, može se vršiti samo u slučajevima za koje je dobiveno prethodno ovlaštenje od predsjednika Suda Bosne i Hercegovine ili sudije Suda Bosne i Hercegovine kojeg je odredio predsjednik Suda Bosne i Hercegovine”.

S obzirom da su, zahvaljujući tradicionalnim medijima, online portalima i Facebooku razotkrivene akcije „praćenja, prisluškivanja i privodjena na informativne razgovore“ aktivista civilnog društva, građana i novinara u Sarajevu i Banja Luci⁶⁶, a da nakon otkrivanja tih radnji nije bilo kredibilnog objašnjenja za javnost, zainteresirane CSO, aktiviste i medije, ostalo je nejasno da li su ove mjere poduzimane u skladu za važećim zakonima ili ne. Očito je kako pored dobrog zakonskog okvira, utemeljenog na međunarodnim standardima, u BiH treba mnogo više biti prisutan “civilni nadzor” nad radom obavještajno – sigurnosnih agencija i policije, kako bi se preduprijedila nepotrebna zadiranja u privatnost i poslovne aktivnosti medija i CSO aktivista, te kako se ne bi kršilo prava na slobodu izražavanja.

- **Praksa**

3.2.1.U praksi ne postoje slučajevi u kojima su nametnute restrikcije na pristup bilo kom izvoru informacija, uključujući Internet i ICT.

Postojeći zakonski okvir nije restriktivan i garantuje slobodu pristupa informacijama za sve, kao i slobodu primanja, prikupljanja i distribucije informacija za CSO djelatnike i aktiviste; u praksi (kroz medijske i druge javne kanale komunikacije) nema profilirane i kontinuirane prezentacije i promocije CSO rezultata, niti adekvatne javne valorizacije njihovih akcija; nacionalnim manjinama u BiH nije zagarantovana sloboda primanja i distribucije informacija na manjinskim jezicima

U BiH se poistovjećuju vlasništvo i funkcija medija. Mediji, posebno privatni, „robuju“ interesima svojih vlasnika, a njihove uređivačke politike odslikavaju preferiranu političku opciju a ne ključne interese i potrebe građana prezentovane kroz djelovanje javnih vlasti i CSO. U BiH ne postoje zakoni koji bi regulirali transparentnost medijskog vlasništva i zaštitili novinarsku profesiju od njihovog uticaja, a medije učinile dostupnim svim akterima na društvenoj sceni na jednak način i bez ekskluzivnosti ili favorizovanja bilo kojeg pojedinca, organa vlasti ili društvene grupe. Istina, postoje Kodeks za štampu i kodeksi za RTV stanice koji nalažu da mediji moraju profesionalno izvještavati, no ti dokumenti ne poštuju se dosljedno i na efikasan način niti su jednako prihvaćena od strane brojnih medija u BiH. Također, etička načela ne mogu biti nedomjestak za nepostojanje zakona o transparentnosti vlasništva i obaveza koje bi njime bile nametnute vlasnicima medija.

U okviru dnevne prakse, ključni kanali komunikacije (tradicionalni i novi mediji, news portali, društvene mreže, zvanične web platforme javnih vlasti i jednog broja CSO mreža i koalicije) nisu potpuno zaštićeni od političkih i drugih uticaja, naročito na lokalnom nivou, ali također i na nivou oba entiteta i države. Posebno su zabrinjavajući uticaji na uredničke politike u javnim medijima (BHRT, RTVFBiH i RTRS, kao i javnim RTV stanicama na lokalnom nivou) koji, na bazi

⁶⁵ Zakon dostupan na : <http://www.msb.gov.ba/PDF/Zakon%20o%20SIPA-i%20-integralni%20tekst.pdf>

⁶⁶ U Sarajevu tokom 2012. i 2013. u okviru policijskih akcija „Patriot“ i „Lutka“ bili prisluškivani novinari FTV i trađen nalog za prisluškivanje telefona u redakciji Oslobođenja i magazina Dani (www.bhnovinari.ba)

neprofesionalnih novinarskih kriterija i najčešće političkih preferencija, koncipiraju svoj odnos prema CSO sektoru, njegovim aktivnostima i rezultatima u oblasti poboljšanja položaja građana i jačanja demokratskih procesa u BiH.

Medijski sadržaji su u najvećem broju slučajeva kreirani na osnovu dnevno – političke agende i protokolarnih susreta, radi čega u javni medijima i njihovim informativnim emisijama nema potrebne vidljivosti CSO, kao i raznovrsnosti u predstavljanju CSO kao zastupnika interesa građana. „Javni mediji su potpuno izgubili društvenu odgovornosti i u njima nema iskrene posvećenosti misiji služenja javnom interesu“, primjetila je jedna od sudionica istraživanja organizovanog u okviru pripreme ovog izveštaja⁶⁷.

Posebno je zabrinjavajuća „zatvorenost“ medija i drugih kanala komunikacije prema manjinskim i ranjivim grupama, uključujući i CSO koji zastupaju njihove interese. U monitoringu medija koje su BH novinari radili 2005. i 2006. sa ciljem identificiranja načinima predstavljanja i pojavnosti žena, djece, manjina i drugih ranjivih grupa u medijskim sadržajima uočen je nevjerovato mali procenat tekstova – samo 3,5 % u dnevnim novinama i 1,9 % medijskih sadržaja u magazinima – u kojima su na profesionalan i objektivan način predstavljeni probemi, potrebe i interesi manjinskih društvenih grupa. ⁶⁸ „O problemima manjina izveštava se stihijski, bez nužne dublje analize i to uglavnom na osnovu rijetkih događaja, dok izostaje ozbiljnije istraživačko novinarstvo ili analiza relevantnih javnih politika i zakonskih akata koji određuju život ove populacije. Iako u BiH živi na desetine nacionalnih manjina, u medijima nije zabilježen bilo kakav afirmativni pristup ili sustavno praćenje njihovog društvenog i kulturnog života“⁶⁹.

U BiH se može govoriti o reduciranju prava pripadnika nacionalnih manjina i njihovih CSO da primaju i distribuiraju informacija na maternjem – manjinskom jeziku. Sloboda upotrebe jezika u kreiranju i distribuciji informacija prevashodno se odnosi na javne medije, koji imaju obavezu da svoj program ravnomjerno emituju na jezicima tri konstitutivna naroda ali ne i na jezicima manjina. Ovo je regulirano zakonima o javnim RTV ⁷⁰, dok ostali zakoni i međunarodni dokumenti (Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina i Evropska konvencija o ljudskim pravima) ne definišu pojam „mediji nacionalnih manjina“. Ta nedorečenost otvara mogućnost slobodnije interpretacije, tako da ovakvim medijima možemo smatrati kako one koje vode i uređuju predstavnici manjinske zajednice i koji se emituju odnosno štampaju na manjinskim jezicima, tako i one medije koji samo dio svog prostora ili vremena odvajaju za sadržaje bilo o manjinama, bilo da informišu na jezicima manjina. Na ovakvom principu funkcionišu javni servisi koji imaju zakonsku obavezu u Bosni i Hercegovini da jednom sedmično emituju takav program.⁷¹ Za programe na jeziku nacionalnih manjina relevantan je Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, na državnom i entitetskim nivoima, i on se očito krši u praksi.

Trend „loše odabranih tema“ i nedovoljne posvećenosti medija temama u vezi sa CSO sektorom prepoznaju i sami građani koji ocjenjuju kako „bosanskohercegovački mediji izborom tema ne

⁶⁷ Fokus grupa u Banja Luci, 2.11.2013

⁶⁸ <http://www.bhnovinari.ba/images/stories/pdf/istrazivanja/ManjineIMediji.pdf>

⁶⁹ ibidem

⁷⁰ U Zakonima o osnovama javnog RTV sistema i Zakonu o javnom RTV servisu BiH koji su doneseni u maju 2005, utvrđeno je, između ostalog, i davanje pojedinačnih dozvola za tri javna servisa, i daju smjernice za prilagođavanje programa konstitutivnim narodima i građanima na tri jezika i dva pisma. No, ni jedna od ovih zakona ne daje smjernice u pogledu upotrebe jezika nacionalnih manjina i obaveza prema njima.

⁷¹ Iako javni servis u BiH ima zakonsku obavezu da jednom sedmično emitira emisiju na jezicima nacionalnih manjina, takvu obavezu ne ispunjava ni jedan od tri javna emitera. Pozivajući se na finansijske probleme i nedostatak kadrova, javni servisi stvaraju neku vrstu alibija za nedostatak programske strategije za manjinski program i neorganiziranje obuke za svoje saradnike u smislu praćenja manjinskih tema. Sadržano u: Udovičić Z. 2008: „Ideal nije manjinski geto“, Sarajevo, str. 97–100.

pokrivaju dovoljno interese i potrebe građana⁷², te shodno tome predlažu slijedeće četiri oblasti o kojima bi mediji trebali više izvještavati: socijalne teme, ekonomske teme, one koje se tiču svakodnevnog života građana te kriminal i korupcija (o kojoj građani RS očekuju više informacija)⁷³. Sa druge strane, (ne)dostupnost medija aktivistima i djelatnicima CSO uzrokovana je i činjenicom da su mediji (s obzirom na vlasničke odnose i preovlađujuće uredničke politike) ekskluzivno etno-politički profilisani i favorizuju određene političke, nacionalne i vjerske opcije, dok druge napadaju ili ignorišu. Na bazi takvih uredničkih politika u medijima, kreiraju se i medijski sadržaji i izvještaji o CSO aktivnostima i kao takvi oni dosljedno prate etno – političke i u nekim slučajevima nacionalističke koncepte kakvi su prepoznati kao govor mržnje i/ili huškanje prema određenim društvenim grupama i CSO aktivistima⁷⁴.

Sudionici istraživanja (provedenih u okviru pripreme ovog izvještaja) smatraju kako je za CSO u BiH, praktično, nemoguće ostvariti jednak pristup medijima za značajan broj organizacija, udruženja ranjivih i manjinskih grupa, radi: (a) novinara i urednika „koji ne razumiju rad i značaj aktivnosti CSO-a i radi toga ne žele i ne usuđuju se pratiti njihov rad“⁷⁵, (b) političkih i etno – nacionalnih konceptata razmišljanja uloge CSO i medija u bh. društvu; (c) velikog broja CSO i njihovih aktivista, pa je „prosto nemoguće kvalitetno i u kontinuitetu pratiti ključne CSO“⁷⁶ (d) činjenice da „mnoge CSO ne mogu dobiti prostor u medijima budući da ne razumiju prioritete medija i način njihovog funkcioniranja“⁷⁷, (e) prisutno je izvjesno „takmičenje“ medija i CSO u produkciji vijesti i drugih medijskih sadržaja i (e) CSO nemaju jasnu strategiju u odabiru kanala komunikacije i medija⁷⁸ koji će u određenim aktivnostima biti najbolji transmiteri informacija za građane u lokalnim zajednicama ili regijama i kojima djeluju CSO.

Istovremeno, ukazano je i na primjere dobre prakse i rezultata udruženog djelovanja medija i aktivista CSO u interesu javnosti i građana koji su, na primjer, zajedno potpuno promijenili javnu percepciju nasilja nad ženama i porodičnog nasilja ili kroz zajedničko djelovanje Transparency International i medija u BiH koji su dali doprinos uključivanju građane u razotkivanje i prijavu koruptivnih aktivnosti⁷⁹. Međutim, ono što je poetirano tokom istraživanja jeste činjenica da je efikasnost navedenih akcija ostvarena na „mreži ličnih veza profesionalaca u javnim institucijama, medijima i CSO sektora“⁸⁰, zbog čega je predloženo „imperativno stvaranje platforme za zajedničke zagovaračke akcije i olakšan protok informacija“⁸¹.

⁷² http://www.bhnovinari.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=541%3Aistraivanje-mediji-u-bih-2013-medijske-slobode-profesionalizam-i-izazovi&catid=66%3Aistraivanja&Itemid=234&lang=bs

⁷³ ibidem

⁷⁴ Eklatantan primjer prenošenja političkih etno – nacionalnih konceptata u razumijevanju CSO aktivizma i njegovog predstavljanja u medijima je primjer gotovo identičnih ocjena političara, udruženja žrtava, medija –uključujući i RTRS i javnih djelatnika u RS o aktivnostima Koalicije Prvi mart i njenog lidera Emira Suljagića, koji je često predmet govora mržnje

⁷⁵ Mladen Lakić, diskusija na Fokus grupi u Sarajevu, 2.11.2013.

⁷⁶ Vladimir Šušak, Fokus grupa u Banja Luci, 2.11.2013.

⁷⁷ Džezida Teufiković, diskusija na Fokus grupi u Sarajevu

⁷⁸ Velida Kulenovic: „Mnoge CSO biraju entitetske i državne medije kako bi predstavili svoj rad, umjesto da koriste lokalna sredstva komuniciranja za slanje jasne poruke svojim ciljnim grupama koje su upravo na tom lokalnom novou“. Fokus Grupa u Sarajevu, 2.11. 2013.

⁷⁹ Izvod iz zaključaka Fokus grupe u Banja Luci, 2.11.2013.

⁸⁰ ibidem

⁸¹ ibidem

3.2.2. Internet je široko pristupačan i dostupan.

U BiH internet je široko pristupačan, dostupan pod povoljnim uvjetima na cijelom teritoriju države i reguliran na jedinstven način; značajno je uticao na jačanje pluralizma informacija i mišljenja, te diversifikaciju izvora informacija za građane, sa ograničenjima u kvaliteti tržišta informacija kao i dostupnosti interneta na jednak način građanima na selu i u gradskim sredinama

Iz godišnjeg izvještaja regulatora za 2012. vidljivo je da je internet u BiH široko pristupačan i dostupan na cijelom teritoriju BiH i reguliran je na jedinstven način kroz posebno pravilo RAK -a⁸². Posljednjih 6-7 godina zabilježen je trend unapređenja ponude usluga prijenosa podataka, prije svega kod pružanja xDSL usluga (širokopojasnog pristupa internetu putem telefona) i usluga kablovskog pristupa, što se ogleda kroz povećanje pristupnih brzina, uvođenja novih paketa namijenjenim različitim kategorijama korisnika te sniženje cijena za postojeće pakete. Zahvaljujući tome, u BiH je relativno visoka stopa korisnika interneta u odnosu na ukupna broj stanovnika – 57%. Također, razvoj širokopojasnog interneta, zajedno s liberalizacijom tržišta telekomunikacija, utjecao je na ponudu paketa usluga koji istovremeno objedinjuju više telekomunikacijskih usluga: internet, fiksna telefonija, mobilna telefonija i TV. Kada je u pitanju pristup internetu, statistika pokazuje da je u 2012. godini dominantna vrsta internet pristupa bio xDSL, čiji broj pretplatnika čini 50,32% od ukupnog broja internet pretplatnika u BiH. Na drugom mjestu nalaze se pretplatnici kablovskog pristupa čiji broj pretplatnika čini 22,63% od ukupnog broja internet pretplatnika.

Značaj interneta u stvaranju pluralizma informacija i mišljenja, kao i povećanja broja, raznovrsnosti i dostupnosti izvora informacija prepoznali su i sami građani. U već pominjanoj anketi Udruge BH novinari i Fonacije Fridrig Ebert⁸³ od ukupnog broja anketiranih oko 38% je mišljenja kako je „ internet demokratizirao komunikaciju i omogućio pluralizam mišljenja”⁸⁴ ali da istovremeno povećanje broja i dostupnosti informacija ne prati i kvalitet ponuđenih sadržaja. Tako „ 32% ispitanika smatra kako se, unatoč povećanju broja internetskih portala i javno dostupnih medijskih sadržaja, ne osjećaju kvalitetnije informiranima, jer je previše sličnih sadržaja⁸⁵” napisanih po sistemu *copy –paste*.

Također u praksi je evidentirana „nedovoljna dostupnost podataka od javnog interesa na Internetu”⁸⁶, što je usko povezano sa raznovrsnošću i kvalitetom web portala i internet stranica u vlasništvu javne vlasti kao i jednog broja CSO.

Isto tako, zapaženo je kako se pitanje korištenja interneta, njegove dostupnosti i uticaja na jačanje tržišta informacija i pluralizma mišljenja u javnom diskursu BiH uglavnom povezuje sa gradskim sredinama, populacijom mlađe i srednje životne dobi, te stabilnijeg ekonomskog položaja. Zbog toga je jedna od preporuka⁸⁷ data u pripremi ovog istraživanja bila da se CSO u budućnosti značajnije posvete pitanjima širenja internet usluga i dostupnosti i raznovrsnosti informacija putem globalnih društvenih mreža za seosko stanovništvo i siromašnije slojeve stanovnika, ranjive i manjinske grupe.

⁸² RAK Pravilo o planu brojeva za telefonske usluge u BiH – geografski brojevi (RAK Pravilo 8/2001, dostupno na www.rak.ba).

⁸³ Rezultati ankete dostupni na:

http://www.bhnovinari.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=541%3Aistraivanje-mediji-u-bih-2013-medijske-slobode-profesionalizam-i-izazovi&catid=66%3Aistraivanja&Itemid=234&lang=bs

⁸⁴ ibidem

⁸⁵ ibidem

⁸⁶ Milkica Milojević, Fokus grupa u Banja Luci, 2.11.2013.

⁸⁷ Zaključak sa Fokus grupe održane u Sarajevu

3.2.3. U praksi nema slučajeva neopravdanog praćenja komunikacionih kanala, uključujući Internet i ICT, ili prikupljanje informacija korisnika od strane vlasti

Uprkos zakonskom okviru koji garantira zaštitu aktivista CSO, novinara i građana od nezakonitog praćenja i prisluškivanja, u posljednje dvije godine aktivisti CSO i novinari izražavaju nepovjerenje prema javnim organima i sigurnosnim agencijama radi nekoliko evidentiranih slučajeva praćenja društvenih mreža, privođenja na informativne razgovore aktivista CSO i „prisluškivanja“ telefona

Rad sigurnosnih agencija u BiH i pravosudnih institucija (tužilaštava i sudova), koji imaju zakonske nadležnosti u vezi sa praćenjem komunikacijskih kanala uključujući i internet, normativno je strogo kontrolisan, precizno definiran u odnosu na „djela“ i okolnosti pod kojima može biti pokrenut ovaj mehanizam, kao i to koliko vremenski može trajati i u koje svrhe se mogu koristiti informacije prikupljene praćenjem komunikacijskih kanala. U prethodnim paragrafima⁸⁸ je objašnjena zakonska procedura dobijanja dozvola ili izdavanja naredbi za praćenje telefonskih, internet i drugih kanala komunikacije, i, što se tiče zakona, ne postoje nikakve nedoumice niti je bh.legislativa u ovoj oblasti drugačija od ostalih evropskih zemalja.

Ono što je problem u praksi jeste nedostatak efikasnog parlamentarnog i građanskog/civilnog nadzora i kontrola eventualnih naloga i poduzetih mjera za praćenje osoba, telefonskih, internet i drugih komunikacija.

U Parlamentarnoj skuštini BiH djeluje Zajednička komisija za nadzor nad radom Obavještajno-sigurnosne agencije BiH⁸⁹ (OSA)⁸⁹, čije su nadležnosti vezane za zakonitost rada Agencije, imenovanja, način trošenja sredstava, provođenje istraga o radu Agencije...itd. Također, komisija se bavila unapređenjem pravnih mehanizama za efikasan nadzor Parlamenta nad radom sigurnosnih agencija, u okviru čega je inicirala donošenje Zakona o parlamentarnom nadzoru sigurnosno – obavještajnih agencija, kao i uspostavljanje saradnje sa CSO kako bi se demokratizirao i učinio javnim rad same komisije ali i sigurnosno – obavještajnih agencija u mjeri u kojoj to nalažu standardi svih demokratskih država⁹⁰. Ohrabrujuća je činjenica da se Komisija na jednoj od svojih sjednica čak bavila „nezakonitim prisluškivanjem dužnosnika javne uprave i građana u BiH, i objavljivanjem različitih tajnih podataka u medijima“ kojom prilikom je konstatovano kako se radi o „opasnom trendu, gdje su već primjetne ocjene da javnim mnijenjem u BiH, a time i ukupnom političkom situacijom, 'iz sjene' upravljaju sigurnosne službe, ili pojedinci unutar njih“⁹¹, kao i to da je bila inicijator otvaranja civilnog dijaloga sa predstavnicima akademske javnosti, CSO, domaćih i stranih stručnjaka u oblasti sigurnosnih politika i rada obavještajnih agencija⁹².

Ipak, u bh. javnosti (u medijima i među aktivistima civilnog društva) se u posljednje dvije godine sve glasnije upozorava na moguće zlupotrebe zakonskih mogućnosti praćenja javnih komunikacija, od strane obavještajno – sigurnosnih agencija i policije radi vršenja pritska na aktiviste civilnog društva i novinare. U tom kontekstu, treba podsjetiti kako su u Sarajevu u toku 2013. u okviru policijskih

⁸⁸ Paragraf 3.2.b ovog izvještaja

⁸⁹ https://www.parlament.ba/sadrzaj/komisije/zajednicke_komisije/OSA_nadzor/default.

⁹⁰ Izvještaj o radu Komisije za 2012, dostupan na:

www.parlament.ba/sadrzaj/komisije/zajednicke_komisije/OSA_nadzor/izvjestaji_o_radu/Default.aspx?id=40065&langTag=bs-BA&pril=b

⁹¹ Dokument: 12 sjednica Zajednička komisija za nadzor nad radom Obavještajno-sigurnosne agencije BiH, dostupno na: https://www.parlament.ba/sadrzaj/komisije/zajednicke_komisije/OSA_nadzor/arhiva_sjednica/Default.aspx?wsrid=28&wsid=742&langTag=bs-BA&pril=b

⁹² Radionica o temi „Učešće civilnog društva u demokratskom nadzoru nad sigurnosno-obavještajnim sektorom“ održana u Sarajevu 16.5.2012 u organizaciji Zajedničke komisije za nadzor nad radom Obavještajno – sigurnosne agencije BiH

akcija vezanih za krivične istrage protiv Živka Budimira, predsjednika Federacije BiH i Šemsudina Mehmedovića, zastupnika u državnom Parlamentu prisluškivani novinari FTV⁹³ i/ili zatrženi nalozi za prisluškivanje novinara dnevnog lista Oslobođenje i magazina Dani⁹⁴. Čak su sadržaji prisluškivanih razgovora sa novinarom Avdom Avdićem bili distribuirani zainteresiranim stranama u slučaju „Budimir“⁹⁵. Kako predstavnici Agencije za istrage i zaštitu (SIPA), Obavještajno – sigurnosne agencije BiH (OSA) i Tužilaštvo BiH nisu, na zahtjev Linije za pomoć novinarima (FMHL), dali kredibilno javno objašnjenje svojih postupaka u vezi sa prisluškivanjem novinara, ostala je sumnja u zakonitost poduzetih radnji⁹⁶.

Zabilježeni su i raniji pokušaji vlasti u RS da kontroliraju nezavisne intelektualcije pa su 2007. kreirali takozvanu „Crnu listu“⁹⁷ sa imenima osoba koje „rade protiv interesa“ ovog entiteta ili pokušaje Vlade RS da, nakon blokade Parlamenta BiH u junu 2013⁹⁸, te organizovanja višednevnih građanskih protesta u Sarajevu i Banja Luci, prati komunikaciju na Facebooku i interent portalima, kako bi kontrolirali tu komunikaciju i poduzeli mjere za sankcioniranje aktivista civilnog društva i novinara.⁹⁹ Prema tvrdnjama čelnika Vlade RS, aktivisti i novinari „bili su opasnost za opstojnost RS“. „Iz brojnih televizijskih snimaka i sa interneta, moguće je utvrditi i identifikovati organizatore i vođe protesta i protiv njih preduzeti zakonske mere, jer nepreduzimanje znači podržavanje i ohrabrivanje tih aktivnosti i ubuduće“¹⁰⁰, nevedeno je u zvaničnoj informaciji Vlade RS koja je prezentovana na posebnoj sjednici Skupštine tog entiteta sazvanoj sredinom juna 2013. Ovaj slučaj je zanimljiv i zbog činjenice da je ministar unutrašnjih poslova RS Radislav Jovićić javno priznao kako Jedinica za visokotehnološki kriminal „ima spisak osoba, mail adresa i institucija“ koje su naročito bile aktivne u vezi s agrađanskim protestima, da bi, nakon burnih reakcija javnosti¹⁰¹, Press služba MUP RS demantirala ministrove navode, pokušavajući sve to objasniti „uobičajenim aktivnostima“ u vezi sa nadzorom društvenih mreža i interneta. Srđan Blagovčanin, izvršni direktor TI u BiH je tim povom upororio kako „Praćenje i presretanje komunikacija spada u posebne istražne radnje, za šta je potrebno odobrenje suda, a iz ove izjave ministra proizilazi da je to policija radila masovno. Na sceni je sistematsko i masovno kršenje ljudskih prava, što naravno treba da plaši sve građane“¹⁰².

Zbog svega navedenog, od izuzetne je važnosti snažnije uključivanje CSO u donošenje zakona o parlamentarnom nadzoru i razvijanje procedura za efikasniju civilnu kontrolu rada sigurnosno – obavještajnih agencija i policije, te organizovanje nezavisnih istraga u slučajevima praćenja komunikacija putem interneta, telefona i medija i mogućih kršenja prava na slobodu izražavanja i djelovanja CSO.

⁹³<http://novitalas.com/2013/05/23/sta-kriju-tajni-telefonski-razgovori-zivka-budimira-i-novinar-a-ftv-a-avde-avdica/>

⁹⁴ http://www.bhnovinari.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=580%3Ajavni-protest-direktoru-dravne-agencija-za-istrage-i-zatitu-goranu-zubcu&catid=62%3Aasopenja&Itemid=240&lang=bs

⁹⁵ <http://novitalas.com/2013/05/23/sta-kriju-tajni-telefonski-razgovori-zivka-budimira-i-novinar-a-ftv-a-avde-avdica/>

⁹⁶ Udruženje BH novinari i FMHL su zatražili posebnu sjednicu Zajedničke komisije za nadzor nad radom Obavještajno-sigurnosne agencije BiH u vezi sa ovim slučajevima

⁹⁷ Na listi su bili: Svetlana Cenić, Tanja Topić, Aleksandar Trifunović, Boris Divjak...nezavisni inetektialci i aktivisti civilnog društva.

⁹⁸ <http://www.klix.ba/vijesti/bih/protesti-izazvali-diplomatski-skandal-strani-bankari-odustaju-od-investiranja-u-bih/130606137>

⁹⁹ <http://www.blic.rs/Vesti/Republika-Srpska/390001/Policija-RS-prati-novinare-na-drustvenim-mrezama>

¹⁰⁰ ibidem

¹⁰¹ <http://www.6yka.com/novost/40587/ko-kontrolise-internet-u-srpskoj>

¹⁰² ibidem

3.2.4. Nema slučajeva policijskog uznemiravanja članova grupa društvenih mreža

U BiH ne postoje zvanične statistike niti javno dostupne informacije o policijskom uznemiravanju, privodjenju i ispitivanju aktivista civilnog društva. Zbog toga bi jedna od važnih aktivnosti CSO u BiH u narednom periodu trebala uključivati prikupljenje informacija o slučajevima uzmeniravanja, privodjenja i policijskih saslušanja članova različitih grupa na društvenim mrežama kao i aktivista civilnog društva, novinara, intelektualaca i javnih branitelja ljudskih prava.

Prema raspoloživim informacijama, u posljednje dvije godine registrirano je nekoliko slučajeva policijskog isljedjivanja i uzmeniravanja aktivista civilnog društva. Predmet „posebnih istražnih radnji“ bili su sudionici višednevnih protesta pred zgradom Parlamenta BiH organizovanih radi (ne)usvajanja Zakona o JMBG, a na informativne razgovore i davanje izjava u policiji pozivani su Dalio Sijah, aktivista Udruženja građana Zašto ne, te Zlatan Đanović, građanin koji je bio povrijeđen pred zgradom Parlamenta BiH u duelu sa pripadnicima osiguranja.¹⁰³ Kasnije je su u policiji saslušavani i ostali aktivisti i vođe protesta pred Zgradom Parlamenta BiH pod bizarnom optužbom kako su “ukradenim automobilima blokirali izlaz iz Parlamenta.”¹⁰⁴

Sudionici višednevnih protesta protiv uništavanja zelenih provršina u Banja Luci, organizovanih u ljeto 2012., kao i organizatori studentskih demonstracija u junu 2013., predvođeni Miodragom Dakićem iz Centra za životnu sredinu, kao i članovi studentske organizacije RS Igor Macanovića i Draženko Gončin bili su isljeđivani u policiji radi sudjelovanja u protestima i provodjenja drugih civilnih akcija¹⁰⁵.

Posebno rigidni primjeri kršenja ljudskih prava i administrativnih i policijskih pritisaka bili su prema članovima i aktivistima Građanske inicijative „Glasaču za Srebrenicu“ u vrijeme registracije birača za lokalne izbore, na šta su javno upozorili iz Vijeća Evrope i Institucije ombudsmena za ljudska prava¹⁰⁶ u Sarajevu. Također, pripadnici Odjeljenja MUP –a Republike Srpske za visoko tehnološki kriminal su u ljeto 2013. neosnovano privodili i islijeđivali novinara BN TV u Banja Luci Željka Raljića, radi objavljivanja plakata sa likom predsjednika RS Milorada Dodika i drugih javnih ličnosti.¹⁰⁷ Policija je prijetila kako će Raljiću oduzeti računarsku opremu i utvrditi kako je došao do spornih plakata. U vezi sa objavom plakata MUP RS je islijeđivala ranije spomnete članove studentske organizacije iz Banja Luke Igora Macanovića i Draženka Gončina¹⁰⁸.

Sudionici istraživanja pokrenutih radi pripreme ovog izveštaja predložili su jačanje mehanizama civilnog nadzora nad radom policije¹⁰⁹, bolju vaninstitucionalnu saradnju CSO i policije, provodjenje

¹⁰³ <http://radiosarajevo.ba/novost/114929>

¹⁰⁴ Za davanje izjava, u svojstvu osumnjičenih, traženi su Feđa Štukan, Zoran Ivančić, Aldin Arnautović, Ermin Zatega Duca, Dalibor Tanić, Boris Brkan, Darko Brkan i Zlatko Abaspahić. Više detalja dostupno na: (<http://www.slobodna-bosna.ba/vijest/9545/zbog-izjava-da-su-automobili-pred-parlamentom-ukradeni-tuzbe-za-klevetu-protiv-bevande-i-pa-ndureviceve.html>)

¹⁰⁵ više informacija dostupno na: <http://www.6yka.com/home/tag/picin%20park> i <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:445322-Banjaluka-Policija-u-Studenjaku-bez-dozvole>

¹⁰⁶ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/provjereno-iskustvo-administrativnog-progona>

¹⁰⁷ http://bhnovinari.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=566%3Aosuda-privoenja-novinara-eljka-ralija&catid=62%3Aaopenja&Itemid=240&lang=bs

¹⁰⁸ <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:445322-Banjaluka-Policija-u-Studenjaku-bez-dozvole>

¹⁰⁹ Na osnovu člana 2. Zakona o nezavisnim i nadzornim tijelima policijske strukture Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH" broj: 36/08), uspostavljen je Nezavisni odbor kao nezavisno tijelo Parlamentarne skupštine BiH koji je nadležan za: provođenje procesa odabira kandidata i predlaganje smjenjivanja policijskih rukovodilaca...razmatranje pritužbi na rad rukovodilaca i zamjenika rukovodilaca policijskih tijela BiH, iniciranje pokretanja disciplinskog postupka

u praksi OSCE pravila za rad policije i novinara¹¹⁰, stvaranje posebnog programa zaštite pripadnika CSO i novinara od neosnovanog uplitanja policije u njihov rad, kao i izradu posebnih procedura za rad policije sa aktivistima CSO i edukaciju pripadnika policijskih i sigurnosnih agencija o ljudskim pravima i osnovnim sloboda.

Princip: Sloboda izražavanja je svima zagarantovana.

Standard: Predstavnici OCD-a, pojedinačno ili preko svojih organizacija, imaju pravo na slobodu izražavanja.

Glavni nalaz:

Pravo na slobodu izražavanja, prikupljanja i širenja informacija zagarantirano je Ustavom BiH, kao i zakonodavno pravnim okvirom u BiH koji slijedi kao i više evropske standarde slobode izražavanja. Zakoni su također uspostavili hijerarhiju vrijednosti u skladu sa članom 10. Evropske konvencije koji garantira slobodu izražavanja i informisanja i prava pojedinca koja mogu biti povrijeđena informacijom. Zakoni su uspostavili balans između prava na slobodu izražavanja i zaštite ugleda i dostojanstva ličnosti, osiguravaju zaštitu izvora informacija i sprečavaju javnu vlast da tuži za klevetu, što ohrabruje profesionalno postupanje aktivista civilnog društva i novinara. Za razumijevanje normativno –pravnog okvira BiH kojim se štiti sloboda izražavanja potrebno je naglasiti:

- pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen i ne primjenjuje se samo na izražavanja koja se smatraju pohvalnim ili neuvredljivim, nego i na izražavanja koja mogu uvrijediti, ogorčiti/šokirati ili uznemiriti
- BiH je prva u regionu dekriminalizirala klevetu i otklonila svaku mogućnost krivičnog kažnjavanja pojedinaca radi javno iznesenog mišljenja
- ograničavanje govora mržnje u BiH je regulirano brojnim zakonskim propisima, ali još uvijek zakonodavno - pravni okvir nema jasnu i cjelovitu definiciju govora mržnje
- na zakonodavnoj razini, državni zvaničnici i javne vlasti nisu zaštićeni od kritiziranja i napada na višem nivou nego što su obični građani uključujući i predstvanike i aktiviste CSO
- sudovi, u najvećem broju slučajeva, slijede standarde i presude Evropskog suda, štite slobodu izražavanja i često se pozivaju na Evropsku konvenciju i na konkretne odluke Evropskog suda

Nedostaci i ograničenja:

- u krivične zakone nisu unesene pozitivne obaveze po čl. 10. E.K. da država mora garantovati slobodu izražavanja time što će stvarati sigurno okruženje za uživanje ove slobode
- veliki broj sudskih tužbi za klevetu i uvredu – oko 100 na godinu, kao i neujednačenost sudske prakse na različitim nivoima sudske vlasti
- pokretanje izmjena ZoSPI, kao i nedostatak učinkovite pravosudne prakse u zaštiti prava na pristup informacijama odnosno i neusklađenost zakona u etitetima i na nivou države reduciraju

protiv rukovodilaca i zamjenika rukovodilaca....Dostupno na:

https://www.parlament.ba/sadrzaj/komisije/ostalo/nezavisni_odborske_aktivnosti/Default.aspx?id=30253&langTag=bs-BA&pril=b

¹¹⁰ http://bhnovinari.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=185%3Aasmjernice-za-policiju-u-ophodjenju-s-medijima&catid=75%3Apreporuke&Itemid=246&lang=bs

pravo na pristup javnim informacijama

- u krivičnim zakonima nema precizne definicije govora mržnje niti su definisani kao krivično djelo rasističke uvrede, poricanje ili opravdavanje zločina genocida i zločina protiv čovječnosti

PREPORUKE ZA IZMJENE I ZAGOVARANJE

- revizija relevantnih zakona i njihova harmonizacija na cijelom teritoriju države
- amandmani na državni zakon o ombudsmenima radi uvođenja povjerenika za informacije kao i stalnog izvještavanja javnosti o primjeni i povredama prava na slobodu izražavanja, prikupljanja i širenja informacija
- amandmani na krivične zakone kako bi se definisali kao krivična djela „govor mržnje“ i „zločin iz mržnje“, kao i uvođenje krivična odgovornost za ponašanja političara i govor mržnje prema međunarodnim standardima (negiranje genocida, veličanje fašističkih ideologija itd.), kako to od vlasti u BiH već niz godina traže nadležne međunarodne institucije;
- eksplicitna i dodatna zaštita prava nacionalnih manjina na upotrebu i informisanje na maternjem jeziku nacionalnih manjina
- izrada zajedničkog programa edukacije za sudije, CSO i medije o primjeni prakse Suda u Strazburu člana 10. Evropske konvencije
- formiranje CSO cross – sektoralne lobby grupe za stalni monitoring i izvještavanje o zaštiti prava na slobodu izražavanja, primanja i distribucije informacija

Princip: Sloboda izražavanja je svima zagarantovana.

Standard: Predstavnici civilnog društva, pojedinačno ili preko svojih organizacija, imaju pravo da bezbjedno dobijaju i saopštavaju informacije preko svih medija.

Glavni nalaz:

- u BiH postoji pluralizam medija - oko 250 tradicionalnih medija, na stotine portala i oko 2,18 miliona korisnika interneta, što na normativno – pravnoj razini osigurava pluralizam stavova i mišljenja u javnom diskursu
- u internim pravnim aktima i uredničkim načelima u medijima, kao i pravilima donesenim od strane Regulatorne agencije za komunikacije i Vijeća za štampu u BiH, mediji trebaju podržavati principe jednake dostupnosti medijskog prostora CSO aktivistima
- u zakonskoj regulativi i tehničkim pretpostvakama u BiH nema nikakvih ograničenja za pristup Interentu i različitim društvenim mrežama dostupnim putem Interenta, tako da u BiH 57% populacije koristi Internet
- postoje jasna zakonska načela po kojima komunikacijski kanali (internet, telefonske usluge i mediji) mogu biti predmet posebnog nadzora policijskih i sigurnosno - obavještajnih agencija u BiH

Nedostaci i ograničenja:

- novi mediji, društvene mreže, zvanične web platforme javnih vlasti i jednog broja CSO nisu potpuno zaštićeni od političkih i drugih uticaja, naročito na lokalnom nivou
- korištenja interneta, njegove dostupnosti i uticaja na jačanje tržišta informacija i pluralizma

mišljenja u javnom diskursu povezuje sa gradskim sredinama – postoji potreba za informacijama o dostupnosti interneta među seoskom populacijom i stanovnicima slabijeg imovnog stanja

- aktivisti CSO i novinari izražavaju nepovjerenje prema javnim organima i sigurnosnim agencijama radi praćenja društvenih mreža i „prisluškivanja“ telefona kao i zakonitosti takvih postupaka zabilježenih u posljednje dvije godine u BiH

PREPORUKE ZA IZMJENE I ZAGOVARANJE

- CSO u budućnosti treba više posvetiti širenju internet usluga, kao i dostupnosti i raznovrsnosti informacija putem globalnih društvenih mreža za seosko stanovništvo i siromašnije slojeve stanovnika, ranjive i manjinske grupe
 - Uspostavljenje saradnje sa parlamentima i oborima za nadzor nad radom policije radi jačanja civilnog nadzora nad radom policije i agencija za provodjenje zakona
 - organizovanje nezavisnih istraga u slučajevima praćenja komunikacija putem interneta, telefona
- i medija i mogućih kršenja prava na slobodu izražavanja i djelovanja CSO i medija
- razvijanje posebnog programa zaštite pripadnika CSO i novinara od neosnovanog uplitanja policije i agencija za provodjenje zakona u rad CSO i medija
-

Analiza je omogućen uz podršku američkog naroda a putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj je isključiva odgovornost organizacija implementatora projekta: CPCD i CCI i ne odražava stavove USAID-a ili američke vlade